

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Från **A**n**P**assad **L**ärmiljö till **A**rbets**P**latsförlagt **L**ärande

Samverkan mellan skola och arbetsliv med fokus på
specialpedagogiska insatser i samband med
arbetsplatsförlagt lärande

- arbetslivets perspektiv

Namn Linda Ljungström och Anna Lorentzon
Program Specialpedagogprogrammet

Examensarbete: 15 hp
Kurs: SPP601
Nivå: Avancerad nivå
Termin/år: VT/2023
Handledare: Per-Olof Thång
Examinator: John Löwenadler

Nyckelord: arbetsplatsförlagt lärande, särskilt stöd, gymnasial yrkesutbildning, handledare, samverkan, dilemma

---

Abstract

Syftet med föreliggande studie var att undersöka vilka förutsättningar och hinder APL-handledare uttrycker om adekvat handledning av elever i behov av särskilt stöd samt vilka specialpedagogiska insatser arbetslivet anser behövs mellan skola, APL-plats och handledare i samband med elevers arbetsplatsförlagda lärande (APL). Särskilt fokus riktades mot elever i behov av särskilt stöd och antagna på det Industritekniska programmet. Ur ett kortsiktigt perspektiv antogs adekvat samverkan leda till en väl fungerande och arbetslivsförberedande APL för elever i behov av särskilt stöd, förutsättningar för ungdomarnas kunskapsinhämtning, möjlighet att fullfölja sin skolgång och erhållen yrkesexamen. I ett längre perspektiv antogs samverkan leda till att ungdomarna blir anställningsbara inför arbetslivet och självförsörjande medborgare i ett demokratiskt samhälle.

En första forskningsfråga ämnade undersöka vilka förutsättningar APL-handledare efterfrågar för att elever i behov av särskilt stöd ska få adekvat handledning. Den andra forskningsfrågan ämnar undersöka vilka hinder APL-handledare identifierar för framgångsrik APL. Med den tredje forskningsfrågan var avsikten att undersöka vilken samverkan som behövs mellan gymnasieskolan och företag som förberedelse inför samt under genomförande av arbetsplatsförlagt lärande för elever i behov av särskilt stöd.

Med en kvalitativ ansats genomfördes studien i enlighet med Grounded Theory med semistrukturerade fokusgruppsintervjuer, kompletterande iakttagelser samt efterföljande intervjuer med HR-representanter vid företag som tar emot elever för APL. Som teoretiskt ramverk valdes sociokulturell teori och dilemmaperspektivet.

Resultat visade att arbetslivets representanter bidrog med många åsikter, synpunkter och önskemål om en god och viktig samverkan mellan skola och arbetsliv. Dessa presenteras efter analys, kodning och kategorisering med kvalitativa begrepp med relevans för områdena *Utbildning, Anpassning och Tid*.

Förord

Såväl genomförande som framskrivande av examensarbetet har kännetecknats av en jämn arbetsfördelning mellan oss författare. Vid fokusgruppsintervjuerna med APL-handledare deltog vi båda tillsammans medan vi genomförde varsin av de två enskilda intervjuerna med HR-representanter. Vi har båda två transkriberat intervjuerna och jämfört vad vi uppfattat i vår empiri. Vid fysiska träffar samt per telefon har insamlad empiri analyserats, kodats och kategoriserats gemensamt. Text har fortlöpande under våren skrivits fram och omarbetats i ett delat dokument i Google Drive.

Vi vill rikta ett stort tack till de handledare och HR-representanter som deltagit i studien. Era erfarenheter har varit mycket värdefulla! Tack också till vår handledare Per-Olof Thång.

Välkommen att ta del av examensarbetet!

Innehåll

1	Inledning	6
2	Syfte och forskningsfrågor	9
2.1	Syfte	9
2.2	Forskningsfrågor	9
3	Bakgrund	10
4	Tidigare forskning	13
4.1	Litteratursökning	13
4.2	Utomeuropeisk forskning	13
4.3	Europeisk forskning	14
4.4	Nationell forskning	15
4.5	Avslutande kommentar	16
5	Teoretiska utgångspunkter	17
5.1	Sociokulturell teori	17
5.2	Dilemmaperspektivet	18
6	Metod	20
6.1	Kvalitativ ansats	20
6.1.1	Centrala begrepp inom Grounded Theory	20
6.2	Metodologiska överväganden	21
6.3	Urval	22
6.4	Genomförande	22
6.5	Bearbetning och analys	24
6.6	Validitet	26
6.7	Reliabilitet	26
6.8	Generaliserbarhet	27
6.9	Forskningsetik	27
7	Resultat	28
7.1	Utbildning	28
7.1.1	Rekrytering av handledare och handledarutbildning - en förutsättning	29
7.1.2	Information och kunskap om elever i behov av stöd - en förutsättning	30
7.1.3	Arbetslivets röster om elevens yrkesutbildning	30
7.1.4	Andra företag får hjälpa till med de andra	32

7.1.5	Elevers brist på intresse - ett hinder.....	32
7.1.6	Sammanfattning av resultat för kategori <i>Utbildning</i>	33
7.2	Anpassning	34
7.2.1	Elevassistent - en artefakt?.....	34
7.2.2	Både elever och handledare behöver rätt förutsättningar	35
7.2.3	AnPassad Lärmiljö även under APL.....	37
7.2.4	Sammanfattning av resultat för kategori <i>Anpassning</i>	38
7.3	Tid.....	38
7.3.1	Handledning kräver tid till förfogande.....	39
7.3.2	Anpassad arbetstid för elever	40
7.3.3	Tid som abstrakt begrepp	40
7.3.4	Sammanfattning av resultat för kategori <i>Tid</i>	41
7.4	Sammanfattande analys av studiens resultat.....	41
8	Diskussion	42
8.1	Resultatdiskussion	42
8.1.1	<i>Story line</i>	42
8.1.2	Gapet mellan skola och arbetsliv	42
8.1.3	Från anpassningsbar till anställningsbar	43
8.1.4	Fler vägar till arbetslivet?	45
8.1.5	Teoretisk modell	46
8.2	Metoddiskussion	48
8.3	Kunskapsbidrag	49
8.4	Vidare forskning	50
	Referenser	51
Bilaga 1	Missivbrev	
Bilaga 2	Intervjuguide	
Bilaga 3	Intervjufrågor för HR-representanter	
Bilaga 4	Utdrag ur transkribering	
Bilaga 5	Förteckning av figurer	

1 Inledning

I denna studie med kvalitativ ansats tar vi, som har mångårig arbetslivserfarenhet inom gymnasial yrkesutbildning, vår utgångspunkt i empiri insamlad vid fokusgruppsintervjuer av semistrukturerad karaktär. Vidare gör vi iakttagelser av icke verbala reaktioner i samband med intervjuerna med APL-handledare om deras syn på förutsättningar och hinder vid APL för elever i behov av särskilt stöd inom gymnasieskolans Industritekniska program. Företagen och de APL-handledare som deltagit i studien har lång erfarenhet av att ta emot gymnasieelever för såväl kortare som längre APL-perioder. Intervjuer genomförs också med HR-personal vid företagen för att söka svar på frågor rörande företagets syn på samverkan med skolan med avseende på elever i behov av särskilt stöd, anställningsbarhet, organisering av APL-handledning och handledarutbildning.

Regeringen tog den 9 juni 2022 beslut om att påbörja en utredning som benämns *Flera vägar till arbetslivet* (Utbildningsdepartementet, 2022). I uppdraget till den initierade utredningen konstateras att det krävs åtgärder som stärker skolans roll för ungas etablering på arbetsmarknaden och för ungas förutsättningar att vara självförsörjande efter studierna. Våren 2021 lämnade nästan 16 000 elever grundskolan utan behörighet att söka ett nationellt program på gymnasiet (Utbildningsdepartementet, 2022). En av förklaringarna till att vissa elever har svårt att nå målen handlar, enligt Specialpedagogiska skolmyndigheten (2021), om att exempelvis neuropsykiatriska funktionsnedsättningar skapar särskilda svårigheter för elever att nå kunskapsmålen i skolan. Skolan ska sträva efter att uppväga skillnader i elevers förutsättningar genom extra anpassningar samt, i de fall det behövs, särskilt stöd. Elever med inlärningssvårigheter på grund av brister i koncentration samt svårigheter att förstå och bearbeta skriftlig information kan, trots stöd, ha svårt att nå kunskapsmålen (Utbildningsdepartementet, 2022). Obehöriga elevers möjlighet att välja utbildning och yrkesområde begränsas till introduktionsprogram, vilket påverkar likvärdigheten och skapar högre trösklar för tillträde till utbildning för de elever som behöver det mest, konstaterar regeringen i sitt betänkande *Gemensamt ansvar - en modell för planering och dimensionering av gymnasial utbildning* (SOU 2020:33). Regeringen konstaterar även att det finns behov av utveckling rörande utbildningsvägar för elever som inte nått behörighet till de nationella programmen. Utredningen visar att det finns ett behov av arbetsmarknadsrelevanta yrkesutbildningar med mindre inslag av allmän teori som samtidigt är påbyggnadsbara upp till yrkesexamen med grundläggande behörighet till högre utbildning. I betänkandet föreslås att Skolverket ska få befogenhet att besluta hur många platser och inom vilka program eller yrkesområden som kommunerna ska erbjuda programinriktat val och yrkesintroduktion. Ett sådant förslag skulle, enligt betänkandet (SOU 2020:33) få en positiv inverkan på utbudet för alla de elever som inte är behöriga till gymnasieskolans nationella program. Enligt den statliga utredningen *Flera vägar till arbetslivet* (Utbildningsdepartementet, 2022) ska bland annat behovet av yrkesutbildningar som är bättre anpassade för elevers olika förutsättningar utredas. Kopplat till frågan om utformningen av sådana utbildningar uppkommer också frågan huruvida reglerna för antagning till gymnasieskolans nationella program är rätt utformade, samt om det nuvarande systemet har en negativ inverkan på elevers förutsättningar att klara en yrkesutbildning och etablera sig på arbetsmarknaden. Direktiven skulle bland annat kunna innebära att utredningen föreslår förändringar av gränsen i betygssystemet mellan godkänt och icke godkänt resultat. I ett tillägg (Utbildningsdepartementet, 2023) avgränsas uppdraget såtillvida att förslag till förändringar kring betyget F, icke godkänt, inte längre ska lämnas av utredaren. Skolverket (2022) konstaterar att elever med låga meritvärden har betydligt större chans att nå gymnasieexamen på ett yrkesprogram jämfört med ett högskoleförberedande program. Om det initierade betänkandet går igenom, anser vi att det är av största vikt att

säkerställa att berörda elever får rätt stöd under det arbetsplatsförlagda lärandet, fortsättningsvis förkortat APL, samt att den efter utbildningen adekvata arbetsmarknaden står rustad och redo att ta emot dessa elever.

Läsåret 2021/2022 var 361 673 elever inskrivna på gymnasiet varav 105 618 elever inom ett nationellt yrkesförberedande program samt 37 432 på introduktionsprogram (Skolverket, 2021). Av de 28 950 avgångseleverna på yrkesprogrammen 2021 erhöll 74,9% yrkesexamen, vilket innebär att 25,1% eller motsvarande 7 266 elever har lämnat gymnasiet med studiebevis alternativt inte slutfört sin gymnasieutbildning. För att erhålla yrkesexamen krävs att eleven gått ett fullständigt program med minst 2 500 kurspoäng fördelat på tre läsår samt att de har godkänt betyg i minst 2 250 av total kurspoäng. Eleven måste ha godkänt betyg i Svenska 1 eller Svenska som andraspråk 1, Engelska 5, Matematik 1a, Gymnasiearbete samt minst 400 poäng i de programgemensamma ämnena (Skolverket, 2017).

En gymnasial yrkesutbildning kan studeras antingen i skolförlagd form eller inom gymnasial lärlingsutbildning. I skolförlagd gymnasieutbildning ingår minst 15 veckors APL på en arbetsplats och under gymnasial lärlingsutbildning förläggs minst 51% av utbildningen till APL på en arbetsplats. Det yttersta ansvaret för att eleven inom gymnasial yrkesutbildning erbjuds APL under sin utbildning åligger skolhuvudmannen, enligt Gymnasieförordningen (SFS 2010:2039). Oavsett inom vilken form eleven väljer att tillgodogöra sig sin yrkesutbildning är det arbetsplatsförlagda lärandet en obligatorisk del, enligt examensmålen (Skolverket, 2011). Moment som utförs under APL ligger till grund för bedömning och betygsättning utifrån kunskapskraven i ett flertal programgemensamma kurser.

I föreliggande studie belyses specialpedagogiska insatser för elever i behov av särskilt stöd inom gymnasial yrkesutbildning, närmare bestämt inom Industritekniska programmet, i samband med arbetsplatsförlagt lärande. I Skollagen (SFS 2010:800) regleras alla elevers rätt till ledning och stimulans för att kunna utvecklas så långt som möjligt i sitt lärande och elever i behov av särskilt stöd har även inom gymnasieskolan rätt till extra anpassningar eller särskilt stöd. I de verksamheter där vår studie genomförs, har huvudmannens specialpedagoger identifierat det antal elever inom det Industritekniska programmets tre årskurser som är i behov av särskilt stöd under innevarande läsår. Detta för att ge en bakgrund och nulägesbild av det elevunderlag som sökt och blivit antagna vid ett nationellt yrkesförberedande program hos två stora utbildningsaktörer. Eftersom APL ingår som en obligatorisk del av den gymnasiala yrkesutbildningen, är det av stor betydelse att eleven erbjuds specialpedagogiska insatser även under det arbetsplatsförlagda lärandet. Adekvat ledning och stimulans samt vid behov extra stöd och anpassningar skulle sannolikt bidra till att en större andel elever uppnår kunskapskraven för godkänt betyg i såväl gymnasiegemensamma kurser som i programgemensamma kurser, menar vi. Härmed skulle fler elever kunna erhålla en yrkesexamen och således öka sina chanser till anställningsbarhet efter avslutade gymnasiestudier.

Gymnasieskolan har ett brett uppdrag i att förbereda eleverna för ett aktivt deltagande i samhället genom att förmedla kunskaper och bidra till personlig utveckling men även i att förbereda eleven för det kommande arbetslivet. För majoriteten av eleverna fungerar övergången mellan skolan och arbetslivet bra, men för många unga är etableringen en problematisk process (Skolverket, 2021). En viktig del i övergången mellan skola och arbetsliv är det arbetsplatsförlagda lärandet som ingår i alla yrkesprogram. För att öka framgången för alla elever är det av stor vikt att undersöka vilket stöd varje enskild elev behöver under sin APL för att skapa de bästa möjliga förutsättningar för eleven att lyckas. Med denna studie vill vi identifiera vilket behov av stöd och samverkan med skolan som

företag och enskilda handledare som tar emot elever i behov av specialpedagogiska insatser för APL uttrycker. Det är i denna kontext vår studie får relevans och kan bidra med ny kunskap.

2 Syfte och forskningsfrågor

2.1 Syfte

Syftet med studien är att undersöka vilka förutsättningar och hinder representanter från arbetslivet uttrycker samt vilket specialpedagogiskt stöd dessa anser behövs mellan APL-plats, handledare och skola. Ur ett kortsiktigt perspektiv antas adekvat samverkan leda till en väl fungerande och arbetslivsförberedande APL för elever i behov av särskilt stöd, förutsättningar för ungdomarnas kunskapsinhämtning, möjlighet att fullfölja sin skolgång och erhållen yrkesexamen. I ett längre perspektiv antas samverkan leda till att ungdomarna blir anställningsbara inför arbetslivet och självförsörjande medborgare i ett demokratiskt samhälle.

2.2 Forskningsfrågor

De forskningsfrågor med relevans för vår studie är:

- Vilka förutsättningar efterfrågar APL-handledare för att elever i behov av särskilt stöd inom det Industritekniska programmet ska få adekvat handledning?
- Vilka hinder identifierar APL-handledare för en framgångsrik APL för elever i behov av särskilt stöd inom det Industritekniska programmet?
- Vilken samverkan behövs mellan gymnasieskolan och företag som förberedelse inför samt under genomförande av arbetsplatsförlagt lärande för elever i behov av särskilt stöd?

3 Bakgrund

Studien genomförs mot bakgrund av att *Flera vägar till arbetslivet* (Utbildningsdepartementet, 2022) ställer krav på åtgärder som stärker skolans roll för ungdomars etablering på arbetsmarknaden samt för ungas förutsättningar att vara självförsörjande efter studierna. Utredningen avser undersöka behovet av yrkesutbildningar som är bättre anpassade för elevers olika förutsättningar samt utformningen av antagningsregler till gymnasieskolans nationella program. Om resultatet av utredningen verkligen ska leda till flera vägar till arbetslivet, ser vi att gapet mellan skola och arbetsliv behöver överbryggas.

Skollagen (SFS 2010:800) ålägger gymnasieskolan att anpassa undervisningen för elever i behov av stöd men på en arbetsplats där eleven genomför sin APL måste hänsyn tas till andra förutsättningar som exempelvis företagsekonomi och produktion. För att yrkesutbildningen ska bli komplett, leda till yrkesexamen samt efterföljande anställning för så många elever som möjligt, även de i behov av stöd, behövs sannolikt god samverkan mellan berörda aktörer. Hur denna samverkan kan ta sig uttryck avser forskarna att undersöka.

Som bakgrund till föreliggande studie framförs även det allt större rekryteringsbehov som Teknikföretagens medlemsföretag kartlagt och presenterat i *Yrkesutbildning i världsklass* (Teknikföretagen, 2020). De identifierar såväl brist på personer med rätt yrkeserfarenhet som brist på personer med rätt utbildning. Företagen som är medlemmar i Teknikföretagen uttrycker ett beroende av det offentliga utbildningssystemet för sin kompetensförsörjning där de efterfrågar ett utbildningssystem som bidrar till en högkvalitativ samt relevant kompetensförsörjning. Att arbetsmarknaden önskar ett större inflytande över utbildningsutbudet visar sig bland annat genom att Teknikföretagen är en av flera ägare till Teknikcollege, ett samarbete mellan företag, kommuner och utbildningsanordnare som erbjuder attraktiva yrkesutbildningar (Teknikföretagen, u.å.). Ungefär 180 svenska kommuner är engagerade i Teknikcollege där de skolhuvudmän och industritekniska företag som ingår i denna studie inte utgör något undantag. Företagen inom Teknikcollege bidrar aktivt och påverkar utbildningarnas innehåll samt utformning, dels för att öka statusen och kvaliteten för utbildningarna dels för att tillgodose det behov av kompetensförsörjning som svenska industriföretag har. Teknikcollege finns etablerade i 24 certifierade regioner där totalt 150 utbildningsanordnare tillsammans med över 3 000 industriföretag i Sverige ingår (Teknikföretagen, u.å.). Ett uppenbart dilemma framträder då allt fler ungdomar inte når yrkesexamen samtidigt som teknikföretagen har svårt att rekrytera kompetent personal.

Företag med handledare som genomfört en av Skolverket godkänd handledarutbildning och som tar emot gymnasiala lärlingselever har rätt till statlig ersättning. Bidraget syftar till att uppmuntra företag att ta emot lärlingar samt till att stimulera utbildning av handledare på arbetsplatser (Skolverket, 2022). Skolverkets handledarutbildning avser att förbereda handledaren på vad som förväntas av arbetsplatsen samt vilka förväntningar som kan ställas på skolan. Utbildningen förtydligar handledarens roll under APL samt redogör för elevens behov i mötet med arbetsplatsen. Handledarutbildningen består av fyra moduler som klargör vilka förväntningar som ställs på handledaren vad gäller möte med eleven, förberedelse inför APL, lärande i socialt samspel samt uppföljning och återkoppling av elevens lärande. För företag som tar emot elever inom lärlingsutbildning finns även en fördjupningsmodul som behandlar långsiktig planering av elevens arbetsmoment samt stimulering och stöd under elevens lärande. Företag med handledare som genomfört samtliga fem moduler har möjlighet att söka extra statsbidrag på upp till 5 000 kr per elev och termin. Utöver dessa fem moduler

finns ytterligare en som handlar om att handleda elever i behov av extra stöd. Modulen innehåller information om några vanliga funktionsnedsättningar samt hur handledare och arbetsplats kan stödja dessa elever i sitt lärande. Denna modul är dock inte obligatorisk för att ansöka om statsbidrag (Skolverket, 2022).

Vi som genomför den här studien har mångårig erfarenhet av gymnasieskolan och delar erfarenhet från yrkesförberedande program samt APL, om än ur olika synvinklar. En av oss har arbetat som ämneslärare inom gymnasieskolan under 24 år och undervisat elever både inom de högskole- och yrkesförberedande programmen. De senaste sex åren har ett nytt uppdrag som lärlingskoordinator inneburit anskaffning av samt introduktion på APL-platser tillsammans med elever och yrkeslärare från flera av yrkesprogrammen inom gymnasial yrkesutbildning. Uppdraget har även inkluderat samverkan mellan skola och arbetsliv bland annat genom deltagande i programråden där möten mellan skola och arbetsliv sker. Vid flera tillfällen har hon utbildat handledare från olika branscher i av Skolverket godkänd handledarutbildning och ansvarat för ansökningar tillika redovisning av statlig ersättning till praktikplatser som tar emot gymnasiala lärlingselever. Den andra av oss har arbetat som yrkeslärare på gymnasiet under 16 år samt som APL-ansvarig under 14 år. APL-ansvar innebär enligt arbetsbeskrivningen anskaffning av APL-platser, introduktion av elev för blivande handledare, uppföljningsbesök under APL, trepartssamtal med handledare och elev samt bedömning av elevers uppfyllda kursmål. APL-ansvaret innefattar även att kalla företagsrepresentanter till lokalt programråd samt att delta i dessa som sekreterare. Båda forskare har i sitt nuvarande yrke noterat att antalet elever med stora stödbehov ökat och fortsätter att öka på gymnasieskolans yrkesprogram. För elever som studerar ett yrkesprogram inom gymnasiesärskolan i Sverige finns ett etablerat samarbete mellan Arbetsförmedlingen, Specialpedagogiska skolmyndigheten samt Skolverket där de olika aktörerna tagit fram informationsmaterial samt, i vissa fall, ekonomiska kompensationer som utgår i samband med elevens APL. Många elever i behov av särskilt stöd eller extraordinärt stöd är antagna på nationella program inom gymnasieskolan där det inte finns något motsvarande samarbete under utbildningstiden. Dessa gymnasieelever erbjuds stöd endast genom Arbetsförmedlingen och först i anslutning till studentexamen (Arbetsförmedlingen, u.å.).

Regeringens utredning som presenterats ovan i kombination med Teknikföretagens efterfrågan av kompetensförsörjning samt våra egna erfarenheter bidrar till att studien är angelägen och relevant.

Studien avser alltså att undersöka förutsättningar, hinder och samverkansbehov mellan skola och arbetsliv vid APL med relevans för ett av de gymnasiala yrkesförberedande programmen, nämligen det Industritekniska som kan komma att bli aktuellt för regeringens anpassningar. Förutsättningar under gymnasieutbildningen skiljer sig åt mellan skolorna som återfinns i olika städer. Det Industritekniska programmet erbjuds som skolförlagd utbildning vid båda stora kommunala skolhuvudmän som ingår i studien. En av huvudmännen erbjuder också yrkesutbildningen i form av gymnasial lärlingsutbildning från årskurs 1 medan den andra huvudmannen erbjuder detta alternativ enbart för de elever som blir lärlingsanställda. Den ena skolhuvudmannen redovisar att eleverna har höga antagningspoäng till utbildningen och att eleverna i studieplanen erbjuds studera utökad program (2 500+850=3 350 p) och därmed erhålla såväl yrkesexamen som grundläggande eller särskild behörighet för vidare eftergymnasiala studier. Varje läsår antas 32 elever vid utbildningen och av dessa har samtliga fullständiga betyg från grundskolan. Totalt är 102 elever inskrivna på programmet varav 15 inom gymnasial lärlingsutbildning. Specialpedagog hos huvudmannen identifierar att det

under innevarande läsår är 16 elever inom det Industritekniska programmets tre årskurser som har extra anpassningar i skolförlagd undervisning.

Vid den andra skolhuvudmannen redovisas en betydligt lägre antagningspoäng och här blir elever antagna även på introduktionsprogram, programinriktat val samt yrkesintroduktion med det primära målet att nå de 2 500 (varav 2 250 godkända) poäng som krävs för yrkesexamen. Hos denna huvudman identifierade specialpedagog 9 elever med extra anpassningar, 11 elever med extraordinärt stöd vilket innebär hjälp av elevassistent samt två pågående pedagogiska utredningar inom det Industritekniska programmets tre årskurser. Anmärkningsvärt är att 22 av totalt 49 elever på programmet har någon slags anpassning, vilket motsvarar 45% av eleverna.

4 Tidigare forskning

För att placera vår studie i ett vetenskapligt sammanhang redogörs i det följande för forskningsresultat med anknytning till och relevans för studien. Mot bakgrund av gymnasieskolans breda uppdrag i att förbereda eleverna i deras kunskapsinhämtning, personliga utveckling och kommande arbetsliv, presenteras forskningsresultat från såväl internationella som nationella studier inom det forskningsfält som inbegriper motsvarigheten till svensk gymnasial yrkesutbildning och den arbetsplatsförlagda utbildningsdel som ingår i utbildningen. Även om denna studie tar avstamp och har sin hemvist i svensk yrkesutbildning, visar forskning att problematiken i att möta elever i behov av särskilt stöd under yrkesutbildning och inför framtida anställningsbarhet är geografiskt utbredd. Forskningsöversikten inleds med en presentation av de internationella studierna och avslutas med en genomgång av relevant forskning om svenska förhållanden. Särskilt ljus riktas mot elever i behov av särskilt stöd under APL, ett stöd varje elev inom svensk gymnasial yrkesutbildning har rätt till för att få de bästa möjliga förutsättningar att lyckas med utbildning nämligen att erhålla yrkesexamen och att bli anställningsbar och självförsörjande medborgare. Genom kompletterande forskning om APL-handledares samt representanters från företagens HR-avdelningar perspektiv om behov av samverkan mellan arbetsliv och skola för elevers i behov av särskilt stöd i samband med arbetsplatsförlagt lärande, önskas den kunskapslucka som Paul (2022) identifierat och som presenteras nedan bidra med kunskap. Förhoppningen är att kunna bidra med ny kunskap kring APL-handledares syn på samverkan mellan skola och arbetsliv med tydligt fokus gällande APL för elever i behov av särskilt stöd.

4.1 Litteratursökning

Tidigare forskning har sökts via databaser vid Göteborgs universitetsbibliotek (ub.gu.se) och Högskolan Väst (bibliotek.hv.se) som vi har eller har haft anknytning till. Den nationella forskning som presenteras i det följande har återfunnits via sökmotorn Google Scholars med söktermerna “yrkesutbildning”, “arbetsplatsförlagt lärande” och “APL”. Även databasen Education research complete användes tillsammans med söktermer som “vocational education”, “special needs” samt “vocational training”. Rutan med fulltext samt peer reviewed bockades i för att göra sökresultatet relevant för studien. Några av artiklarna visade sig innehålla för studien relevant forskning medan andra var mindre relevanta men istället innehöll referenser som kunde användas i studien. Enbart träffar publicerade efter 2015 har beaktats.

4.2 Utomeuropeisk forskning

De utmaningar och svårigheter personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar kan möta när de söker arbete presenteras i Sankardas och Rajanahallys (2015) studie där data insamlats från semistrukturerade intervjuer samt enkät. Studien undersöker om bristen på yrkesförberedande utbildning har inverkan på, och om färdighetsträning i kombination med yrkesförberedande utbildning bidrar till ungdomarnas framgång i att söka arbete. I Indien är det, enligt studien, vanligt att elever i behov av särskilt stöd hamnar i specialskolor och isoleras från samhället. Författarna argumenterar för att läroplanen istället borde styras mot arbetsgivarnas behov samt till att forma eleverna för ett självständigt liv genom att utbilda dem inom områden som tidshantering/tidsuppfattning, problemlösning, teambuilding, organisering, självutveckling, agerande vid intervju, skriva CV samt kommunikationsförmåga i kombination med yrkesförberedande utbildning. I studien diskuteras yrkesutbildning mot detaljhandeln och yrkeslärare anser att utbildningen ska möta arbetsgivarens behov, anpassas efter funktionsnedsättningen och elevens befintliga kvalifikationer samt kompetens. Arbetsgivarna vill se en yrkesutbildning där klassrumsundervisning kombineras med praktik.

Studien visar att en av orsakerna till att arbetsgivare känner oro inför att anställa personer med funktionsnedsättning är bristande kunskap kring såväl bemötande av personernas behov som deras funktionsnedsättning. Denna inställning håller dock på att ändras och resultat visar att arbetsgivarna är mer positiva till att anställa personer med funktionsnedsättning.

Riesen och Morgan (2017) avser i sin studie att, genom fokusgrupper, identifiera arbetsgivarnas uppfattningar om hinder för att anställa personer med intellektuella funktionsnedsättningar. Studiens avsikt är att undersöka vilken hjälp samt vilket stöd som behövs för att anställningen ska bli lyckad. Studien genomförs i Logan, USA där tio arbetsgivare från små och stora företag deltar i fokusgruppsintervjuer. Studien utgår från personer med intellektuella funktionsnedsättningar som med hjälp av en statlig myndighet, Workforce Services får hjälp med arbetsförberedelser samt arbetssökande. Workforce Services tillhandahåller en mentor som ansvarar för matchningen mellan person och företag vilket tangerar gymnasieskolans APL-ansvarig och gör studien relevant. Resultatet visar att företagen önskar samarbete med mentor samt tydligt engagemang för att förbättra förutsättningarna under anställningsprocessen. Arbetsgivarna önskar även en utvecklad relation med mentor, att samma mentor är kontaktperson under hela processen och att samtal för uppföljning sker genom fysiska möten. Vidare önskar arbetsgivarna, enligt studien, att mentorn ställer frågor om vad de kan göra för att skapa goda förutsättningar för en lyckad anställning. En arbetsgivare föreslår att mentorn tar sig tid att skapa goda relationer med den tänkta handledaren på arbetsplatsen, samt lär ut hur man arbetar med personer med funktionsnedsättning. Med hjälp av denna kunskap borde det underlätta för handledaren att ge stöd till personer som ska handledas i arbetsuppgifterna. Sammanfattningsvis visar studien att förutom skicklighet i att matcha person med företag efter styrkor och intresse krävs att mentorn samverkar med arbetsgivare genom hela processen.

4.3 Europeisk forskning

I McLoughlins (2018) fallstudie betonas hälsoaspekterna av en anställning. Studien visar hur elever med särskilda utbildningsbehov och inlärningssvårigheter inom motsvarigheten till svensk gymnasieskola i ett mångkulturellt förortsområde utanför London, England bäst kan förberedas inför arbetslivet. Individens självkänsla, sociala status och sociala kontakter ökar vid anställning och sysselsättning. En av de högst uppmätta effekterna av sysselsättning är inverkan på allmänhälsan. Arbetslösa går oftare till läkare, är mer benägna att läggas in på sjukhus, har högre dödlighet och sämre fysisk hälsa. Andelen med ångest och depression är 4-10 gånger högre hos arbetslösa än hos befolkningen i övrigt. Ett samband mellan arbetslöshet och depression för unga med inlärningssvårigheter kunde konstateras och visade sig särskilt i jämförelse med psykiskt välbefinnande hos jämnåriga som var konkurrenskraftigt sysselsatta. För att elevernas praktik ska bli framgångsrik måste eleverna i likhet med Sankardas och Rajanahally (2015) förberedas inom ett antal områden som ökar möjligheten till god anställningsbarhet. En potentiell framgångsfaktor för att möta elever i behov av stöd innebär att jobbcoacher och mentorer utses på arbetsplatserna för att vägleda eleverna och för att återkoppla regelbundet till lärare och annan personal.

Holtmann m.fl. (2017) undersöker sambandet i Tyskland mellan lågpresterande elevers skolresultat och svårigheterna att som vuxen få ett arbete. Studien visar att elever med låg utbildningsnivå, lågpresterande och elever med inlärningssvårigheter som kommer från skolor för elever i särskilda behov har ett bestående underläge på arbetsmarknaden, eftersom det i Tyskland krävs fullföljd yrkesutbildning eller högre utbildning innan man börjar arbeta. Studien visar därför också på betydelsen av att främja lärlingsutbildningar som ett sätt att förhindra lågpresterande ungdomars avhopp från utbildningen. Dock visar det sig att många

av dessa ungdomar misslyckas med att hitta platser då arbetsgivare föredrar lärlingar med bra eller mycket bra skolresultat.

4.4 Nationell forskning

Avseende svensk yrkesutbildning konstaterar Paul (2022) att elever i skolsvårigheter precis som i Tyskland nekas APL-platser. Studien diskuterar stödpraktiker i samband med APL inom gymnasial lärlingsutbildning och särskilt fokus riktas mot elevgrupper som beskrivs som heterogena och med många elever i skolsvårigheter. Elever i behov av särskilt stöd får inte det stöd som erfordras vid APL utan förväntas vara självständiga och delta i produktionen, krav som kan vara svåra för eleverna att leva upp till. Det stöd som erbjuds eleverna är oftast skolförlagt och arbetsplatsernas krav väger ibland tyngre än styrdokumentet. Paul (2022) identifierar här en forskningslucka och ett behov av att undersöka hur skolan arbetar med rätt till stöd för elevernas utveckling inom ett yrke men också för elevernas sociala delaktighet under APL. Detta för att eleverna ska kunna nå kunskapskraven och skolans sociala mål. Resultatet av studien visar bland annat att det råder ett spänningsfält mellan skola och arbetsplats som prioriterar produktion och inte tvingas att förhålla sig till Skollagen (SFS 2010:800) om elevens rätt till stöd. Elever i behov av stöd i samband med APL får inte adekvat stöd. Samverkan mellan skola och arbetsliv behöver därför utvecklas och arbetsplatserna behöver ta ett större ansvar för elevens lärande. En slutsats som dras för att möta elever i behov av särskilt stöd i heterogena elevgrupper är således att diskussioner om utformningen av yrkesutbildningar måste få större betydelse. Studien utgår från skolaktörens perspektiv varför kompletterande forskning från såväl elevers som handledares perspektiv samt observationer i skolan och på APL-platser efterfrågas.

Mårtenssons (2021) avhandling om yrkeslärare och APL-handledares arbete med APL är en kvalitativ studie bestående av tre artiklar och en kapp. Det empiriska materialet till den första artikeln är särskilt intressant för vårt arbete, och bygger på semistrukturerade intervjuer med handledare och syftar till att identifiera hur dessa beskriver att de handleder för att eleverna ska komma in i den specifika branschens praktikgemenskap. Studien är vald som exempel på tidigare forskning då dess fokusområde har identifierat såväl handledning som samverkan mellan skola och arbetsliv inom gymnasial yrkesutbildning. Studien är relevant med sitt bidrag att föra arbetsplatsen med sina handledare för utbildningens yrkesnära del och gymnasieskolan närmare varandra och därmed för en ökad förståelse för handledningens betydelse inom gymnasial yrkesutbildning. I studien diskuterar Mårtensson (2021) både yrkeslärarens och handledarens roll, ansvarsfördelning och betydelse för utbildningen. I föreliggande studie är det dock endast handledarens uttryckta förutsättningar och hinder för att säkerställa att elever i behov av särskilt stöd inom gymnasial yrkesutbildning får adekvat stöd under arbetsplatsförlagt lärande som står i fokus. Att Mårtenssons (2021) studie inte explicit beskriver elever i behov av särskilt stöd gör den inte mindre relevant för vårt arbete. Problematismen av handledning och samverkan mellan skola och arbetsliv ger ett värdefullt bidrag för fortsatta avstamp.

Mårtensson (2021) beskriver komplexiteten och sårbarheten i svensk gymnasial yrkesutbildning då den till stor del genomförs på en arbetsplats där eleverna efter avklarade studier kommer arbeta. Därmed tydliggörs betydelsen av att yrkeselever får den ledning, stimulans, extra anpassningar och stöd de har rätt till för att nå kunskapskraven, erhålla yrkesexamen och bli anställningsbara.

4.5 Avslutande kommentar

Sammanfattningsvis konstateras att ovanstående redogörelse av forskning med relevans för vår studie fastslår ett dilemma i övergången mellan skola och arbetsliv för elever i behov av särskilt stöd, såväl på nationell som internationell arena. I studierna som genomförts i Indien av Sankardas och Rajanahally (2015) och i England av McLoughlins (2018) framgår det att eleverna går på alternativa skolor för att få sina behov tillgodosedda. Studien från Tyskland som genomförts av Holtmann m.fl. (2017) belyser elevernas underläge på arbetsmarknaden redan under sin skolgång eftersom företagen föredrar lärlingar som uppvisat goda studieresultat. I Riesen och Morgans (2017) arbete som genomförts i USA, undersöker forskarna vilken samverkan som behövs mellan arbetsgivare och mentor till personer som ska introduceras på arbetsmarknaden. Särskilt angelägen för vår studie är Mårtenssons (2021) avhandling som undersöker betydelsen av handledning och samverkan mellan skola och arbetsliv i Sverige. Även Pauls (2022) resultat som visar på ett gap mellan skolan, som enligt Skollagen (SFS 2010:800) ska förhålla sig till elevens rätt till stöd, och arbetsplatsen som prioriterar produktion är betydelsefull och relevant för studien. Med Pauls (2022) identifierade kunskapslucka om kompletterande forskning från handledares perspektiv samt observationer på APL-platser, anser vi att studien har relevans och är viktig att genomföra.

5 Teoretiska utgångspunkter

Som teoretiskt ramverk för studien har sociokulturell teori samt det specialpedagogiska dilemmaperspektivet valts. Dessa teorier anser vi har relevans för vår studie om förutsättningar, hinder och samverkan mellan skola och arbetsliv i samband med elevers APL. De kommer ligga till grund för analys av insamlad empiri om arbetslivets röster om samverkan med skolan för elever i behov av särskilt stöd vid APL. Den del av yrkesutbildningen som är arbetsplatsförlagd innebär att eleven lär sig ett yrke på en annan arena än skolan, i en för eleverna ny social kontext som är full av utmaningar och dilemman att hantera. Dilemman inte bara för den enskilde individen utan också för verksamheten och utbildningssystemet.

5.1 Sociokulturell teori

Språket framhålls inom ett sociokulturellt perspektiv som det viktigaste gemensamma verktyget för att människor ska kunna förstå och samverka med varandra. Med språket som verktyg eller *artefakt* lär och förstår människor av varandra. När vi bygger upp vårt sätt att se på världen uppstår *mediering* (Ahlberg, 2009). Det sociokulturella perspektivet fokuserar på lärandets sammanhang, alltså var och med vilka lärandet ska ske (Gerrbo, 2012). Lärandet handlar om att förstå vad som händer, förstå sammanhang och relationen mellan begrepp, saker och händelser. Lärandet handlar även om att ha insikt i rådande kultur och de för kulturen relevanta redskapen. De kulturella ramarna blir dock ofta något så självklart att vi inte längre ser dem (Ahlberg, 2009). Inom det sociokulturella perspektivet har *den närmaste utvecklingszonen* en viktig funktion. I denna zon handlar lärandet om att eleven kan *appropriera*, det vill säga ta över kunskap från en person som besitter kompetens och genom stöd och förklaringar lära sig att utföra arbetet på liknande sätt (Ahlberg, 2009).

Det sociokulturella perspektivet är väl använt i studier och ses närmast som ett självklart val för många studenter, så självklart att handledare rekommenderar att välja en annan teoretisk utgångspunkt. Vi håller med om detta eftersom allt som det sociokulturella perspektivet belyser ses som en självklarhet i skolans värld och eftersom de allra flesta elever går obemärkt igenom alla de begrepp som perspektivet berör. De elever som vår studie tar sin utgångspunkt från gör dock inte det. Eleverna som är bakgrunden till denna studie har av olika anledningar ingen bra tillgång till språkliga *artefakter* eller *mediering* eftersom de av olika skäl inte deltar i socialt samspel. Motståndet eller oförmågan att delta i socialt samspel utan stöd från elevassistent gör det även svårt för eleverna att på egen hand befinna sig i *den närmaste utvecklingszonen* och att *appropriera*. Det är dessa elever i behov av särskilt stöd som denna studie fokuserar på.

Inom det sociokulturella perspektivet poängteras att människan utvecklas i samverkan med andra med de redskap som står till buds i det sammanhang de befinner sig (Säljö, 2014). Eleverna som studien avser att hjälpa med en väl fungerande APL, gymnasieexamen samt i förlängningen en etablering på arbetsmarknaden representerar av olika anledningar en annan skolkultur än elever för vilka varken insatser eller stöd behövs. De elever som studien sätter sitt ljus på, har i skolan stöd i form av till exempel elevassistent som hjälper eleven att passa tider, ha med sig rätt material till lektion samt förstå och slutföra tilldelade uppgifter. Andra vanliga anpassningar är läs- och skrivstöd, extra tydliga instruktioner samt extra tilldelad tid vid uppgifter eller prov. *Mediering* uppstår när människor med hjälp av språk, begrepp samt teori som verktyg vidgar sin förmåga att tänka och analysera den värld de befinner sig i (Jakobsson, 2012). I skolan har elever i behov av stöd hjälp med *medieringen*, de ingår dessutom ofta i grupper med elever med liknande stödbehov vilket leder till att de under APL

möter en helt annan miljö än den de är vana vid. I vår vardag finns fysiska redskap som kopplas ihop med idéer, värderingar och kunskaper och dessa *artefakter* skapas genom samverkan mellan människor och omvärlden (Säljö, 2014). Nilholm (2007) konkretiserar att *artefakter* utgörs av de redskap som producerats för att förenkla tillvaron, exempelvis datorer, böcker och kalendrar. Under APL ställs eleverna inför andra värderingar och kunskaper än de i skolans värld, vilket skulle kunna leda till förvirring om de inte får lämplig handledning. Under APL finns möjlighet för eleverna att *appropriera*, alltså att ta över kunskaper från handledaren genom att eleven befinner sig i *den närmaste utvecklingszonen* vilket innebär att eleven med stöd av handledaren kan utföra uppgifter på egen hand (Säljö, 2014). Detta under förutsättning att handledaren är informerad om samt har erforderliga kunskaper om elevens förutsättningar och behov av stöd.

5.2 Dilemmaperspektivet

Ett centralt antagande som utbildningssystemet står inför är vissa grundläggande dilemman i form av olösbara motsättningar, i såväl skolvardag som i själva skolsystemet (Ahlberg, 2015). Ett av utbildningssystemets dilemman är att alla elever ska nå liknande kunskaper och färdigheter samtidigt som skolan ska anpassas efter elevers olikheter vilket leder till att motstridiga krav måste uppfyllas. Dilemman och motsägelser är lättare att identifiera i till exempel styrdokument än i skolans vardag där dilemmat skapar problem som måste hanteras. Dilemman som uppkommer i den dagliga praktiken, hanteringen av dem samt försök till lösningar är det som utifrån ett dilemmaperspektiv är intressant att studera. Praxisnära forskning med utgångspunkt i dilemmaperspektivet inriktas inte mot att studera själva motsättningen i skolsystemet utan mot försöken att lösa problemen som uppkommer i det dagliga arbetet i skolan. Inbyggda dilemman i skolans styrdokument bör dock synliggöras för att möjliggöra utveckling av verksamheten (Ahlberg, 2015).

Nilholm (2007) beskriver dilemmaperspektivet som utifrån specifika sociokulturella förhållanden har likheter med ett sociokulturellt perspektiv. Dilemman uppkommer nämligen under konkreta kulturella och sociala förhållanden. Dilemmaperspektivet är mindre vedertaget än de kompensatoriska och kritiska perspektiven inom vilka man förhåller sig till huruvida individens egenskaper eller förmågor framstår som problematiska. Specialpedagogikens främsta uppgift är utifrån de senare perspektiven att kompensera individen utifrån brister. Med ett dilemmaperspektiv är det istället själva utbildningssystemets komplexitet och motsägelsefullhet som belyses. Ett system som å ena sidan har i uppdrag att ge alla elever liknande utbildning med erfarenheter och kunskaper men som å andra sidan ska anpassa sig till varje enskild elevs förutsättningar. Nilholm (2007) menar att det saknas konsensus inom skolan om hur dessa dilemman ska hanteras och att man genom att anta dilemmaperspektivet kan skaffa sig kunskap om hur utbildningssystemets motsättningar görs synliga i konkreta verksamheter. Ett dilemma innebär *per se* att det inte finns några enkla lösningar. Det utgör inget undantag när komplexa utbildningssystem ska hantera elevers olika förutsättningar. Enligt Nilholm (2007) studeras, med utgångspunkt i ett dilemmaperspektiv, de sociala sammanhang där problem uppstår, identifieras och hanteras. Av intresse för specialpedagogisk forskning är att studera aktörers uppfattningar om problem och vem som har mandat att definiera problemen. Dilemmaperspektivet återfinns därmed på en annan nivå, i en annan kontext än de kompensatoriska och kritiska perspektiven som är mera praxisnära (Nilholm, 2007).

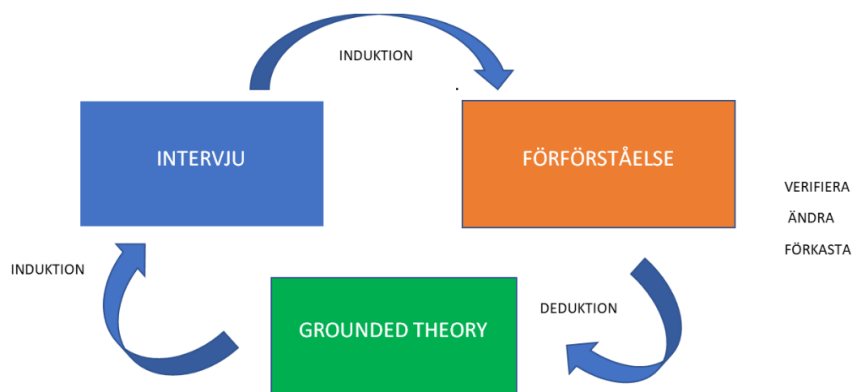
Nilholm (2007; 2023, 22 mars) framhåller att det inte finns *ett* rätt sätt att se på hur utbildningssystem ska hantera dilemman och följaktligen blir frågan om vem som ska bestämma perspektiv betydelsefullt. Den borde vara lika viktig som den diskurs om vilket

perspektiv professionella ska arbeta efter, menar Nilholm (2007). Frågan om makt har inte uppmärksamats i tillräckligt hög grad inom vare sig ramen för det kompensatoriska perspektivet eller det kritiska perspektivet varför det är angeläget att inkludera frågor om demokrati i relation till såväl etik som makt inom specialpedagogiken. Enligt den norske forskaren Haug (refererad i Nilholm, 2007) har skolan och specialpedagogiken misslyckats med social rättvisa ur ett demokratiskt deltagarperspektiv eftersom vissa grupper fortfarande segregeras, att antalet speciella undervisningsgrupper för barn i behov av särskilt stöd ökar samt att skolan är administrativt uppdelad i separata myndigheter, en för skolan i allmänhet och en för specialpedagogik. Ett etiskt dilemma gällande elever i behov av stöd analyseras med dilemmaperspektivet utifrån självklarheten att eleverna ska få adekvat stöd, antingen i liten grupp eller i en-till-en-undervisning men utan att för den skull stigmatiseras i förhållande till distinktionen mellan normalt och onormalt. Att hitta en balans mellan att se olikhet som en tillgång och att elever i behov får extra stöd utan utpekande av individen är ett grundläggande dilemma. Nilholm (2023, 22 mars) förklarar att dilemman, till skillnad från problem, inte kan lösas men att det är nödvändigt att hitta en balans mellan flera åtråvärda mål som inte är förenliga med varandra i utbildningssystemet.

6 Metod

6.1 Kvalitativ ansats

Bryman (2018) skriver att den vanligaste metoden för analys av kvalitativ data är genom grundad teori eller Grounded Theory (GT) då syftet är att generera nya teoretiska modeller istället för att verifiera sådant som redan är känt. Med Grounded Theory skapas nya teoretiska begrepp och variabler hämtade ur empirin (Guvå & Hylander, 1998). Grounded Theory har, enligt Bryman (2018), sitt ursprung i Glaser och Strauss bok *The Discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research* som utgavs 1967. Glaser och Strauss (1967) hade som utgångspunkt att skapa en teori som lämpade sig väl till användningsområdet. Deras avsikt var även att stimulera forskare att kodifiera, upptäcka samt publicera egna metoder för att generera teori. Grounded Theory har sina rötter i symbolisk interaktionism enligt vilken tillvaron är konstruerad och förändras genom interaktion och i mötet mellan människor. Med Grounded Theory är syftet att skapa teorier utifrån erfarenhet och praktisk empiri. Teori byggs således utifrån empiriska data och forskaren analyserar sitt eget förhållande till sina data. Kvalitativ forskning kännetecknas med (Guvå och Hylander, 1998) av att den visar verklighetens komplexitet med hjälp av urskiljbara mönster. Processen är cirkulärt spiralliknande där frågeställning, bearbetning samt analys av data växeldrar (Guvå & Hylander, 1998). Empirin hämtas från observationer eller från kvalitativa intervjuer där forskaren använder en intervjuguide med öppna frågor och där det säkerställs att frågeområdet besvaras. Resultatet från en första intervju resulterar inte sällan i nya frågeställningar som föranleder insamling av nya data tills forskaren anser att området är mättat. Arbetsprocessen med såväl induktiva som med deduktiva inslag illustreras i Figur 1. Intervjuerna ses som sociala handlingar eller interaktioner och såväl samtalet som transkriberingen av samtalet betraktas som en social konstruktion (Guvå & Hylander, 1998).

Figur 1. Bild skapad i Word för att förtydliga arbetsprocessen med Grounded Theory.

6.1.1 Centrala begrepp inom Grounded Theory

Teoretiskt urval av data- Forskaren samlar in empirisk data utifrån ett medvetet och strategiskt urval (i detta fall två medvetet valda företags APL-handledare och HR-personal). Det är inte intervjupersonerna som är urvalet utan med Grounded Theory kännetecknas det strategiska urvalet av de sociala skeenden eller mänskliga fenomen som utforskas (Guvå & Hylander, 1998). Emmelin (2014) benämner urvalet som ett avsiktligt urval. När forskaren behöver fånga komplexiteten i det som studeras, används ett teoretiskt urval och forskaren tillåts regelbundet samla nya data utifrån de frågeställningar som genereras i takt med att arbetet fortskrider.

Kodning - Insamlad data bryts ner, identifieras med indikatorer som i nästa steg grupperas i koder. Dessa koder bildar i sin tur kategorier som namnges (Bryman, 2018; Guvå & Hylander, 1998). En kod har precis som symbolen både en inre och yttre sida, en innebörd och ett uttryck. Materialet får genom kodningen olika innebörd vilket genererar idéer om hur materialet kan sorteras utifrån olika aspekter (Guvå & Hylander, 1998).

Teoretisk mättnad - Den punkt när nya data inte längre tillför någon ny information kallas teoretisk mättnad (Bryman, 2018). Det är forskaren som själv bestämmer när punkten infaller då det är dags att ta nästa steg som innebär att samla in nytt material utifrån de nya frågeställningar som uppkommit eller när insamling av ny empiri inte tillför studien något nytt (Guvå & Hylander, 1998).

Kontinuerliga jämförelser - Genom att pendla mellan kodningen och rådata undersöks att den teoretiska bearbetningen har stöd i empirin (Guvå & Hylander, 1998). Forskaren behöver hela tiden jämföra företeelserna som kodas med en kategori för att säkerställa att kategorin utvecklas teoretiskt korrekt (Bryman, 2018).

Teoretisk sensitivitet - Guvå & Hylander (1998) menar att forskarens teoretiska känslighet ökar med såväl teoretisk som praktisk erfarenhet inom forskningsområdet. Forskare med bred teoretisk kompetens har tillgång till teoretiska kartor som underlättar när det empiriska materialet skall lyftas till en teoretisk nivå. Syftet med Grounded Theory är att generera nya teoretiska modeller där nya teoretiska begrepp blir uttryck för upptäckter utan att påverkas av befintliga teorier.

Teoretiska utkast/Memo - Vid generering av begrepp och kategorier kan man i grundad teori använda *memo* i form av anteckningar eller noteringar. Memon påminner forskaren om hur tanken var med de termer som används samt utgör grunden för reflektion (Bryman, 2018). I memos skriver forskaren ned tankar och idéer som uppkommer under tankeprocessen men som inte redogörs för i kodning eller jämförande analys (Guvå & Hylander, 1998).

Story/story line - Beskrivningen av de fenomen som undersökningen handlar om kallas *story* (Guvå & Hylander, 1998). För att skapa ordning och reda i materialet formulerar forskaren en *story*, först översiktligt, därefter alltmer detaljerat. När *storyn* är klar övergår berättelsen till en analytisk text med begrepp. Den teoretiska modell som är forskningens mål konstrueras utifrån denna *story line* (Guvå & Hylander, 1998).

6.2 Metodologiska överväganden

Eftersom avsikten i föreliggande studie varit att såsom Stukát (2011) beskriver såväl förstå som tolka den empiri som samlats in om APL-handledares syn på förutsättningar och hinder för handledning samt behov av samverkan med skolan om elever i behov av särskilt stöd, valdes en kvalitativ och explorativ ansats utifrån Grounded Theory med fokusgruppsintervju och kompletterande iakttagelser som metod. Grounded Theory innebär ett intensivt studium av empiri ur ett teoretiskt urval men också en komparativ analys. Med den ansats och epistemologiska antagande som valts, råder ett, som Emmelin (2014) förklarar, samspel och beroende mellan forskarna och informanterna. Förutom semistrukturerade samtal med APL-handledare i fokusgrupper har intervjuer om anställningsbarhet, företagets organisering av handledarskap och handledarutbildning genomförts med representanter från respektive företags personalavdelning. Enligt Kvale och Brinkmann (2014) bör forskare besitta goda kunskaper om ämnet för en intervju eller ett semistrukturerat samtal för att kunna ge förståelse till respondenterna och för att kunna göra analysen av empirin rättvisa. De anser också att det är viktigt att forskaren inte låter sina egna åsikter eller förutfattade meningar framträda då det kan påverka informantens svar och riskera validiteten i empirin. Vid de fokusgruppsintervjuer som genomförts, och inte minst i analysen av datamaterialet, har det visat sig finnas anledning att behandla empirin med ett neutralt utifrånperspektiv. Att vi som författare också är skolrepresentanter med mycket förförståelse för ämnet har bidragit till en

medvetenhet kring behovet av transparens i framskrivandet av resultat. I samband med fokusgruppsintervjuerna fördes också anteckningar från våra iakttagelser av icke verbala reaktioner och uttryck. Denna metodtriangulering har använts med avsikt att, enligt Bryman (2018) stärka trovärdigheten i empirin.

6.3 Urval

Planering inför och genomförande av fokusgruppsintervjuer tog sin utgångspunkt i vad man kallar ett strategiskt urval (Guvå & Hylander, 1998; Wibeck, 2010). Strategiskt urval innebär enligt Wibeck (2010) att ett mindre antal deltagare väljs ut i enlighet med studiens mål för att på djupet undersöka deltagarnas kunskaper och för att ta del av deras förståelse om studiens frågeställning. Guvå & Hylander (1998) kallar detta också för en teoretisk urvalsprincip och förtydligar att den inte är slumpmässig utan helt och fullt medveten från forskarens sida med avsikt att samla så mycket information som möjligt om aktuell frågeställning. För en rimlig och hanterbar begränsning av studiens omfattning deltog APL-handledare för gymnasieelever från ett specifikt nationellt yrkesprogram vid två kommunala utbildningsaktörer som finns representerade i tre städer. I studien deltog sju identifierade APL-handledare vid två större arbetsplatser som sedan lång tid tillbaka tar emot och handleder elever från såväl Industritekniska programmets skolförlagda undervisningsform som från dess lärlingsprogram. Representanter för det ena av de för studien aktuella företagen informerades om studien i samband med ett så kallat lokalt programråd i vilket företrädare för skola och bransch möts på regelbunden basis. Urvalet av ett specifikt företag och dess respondenter i studien gjordes därmed genom ett strategiskt bekvämlighetsurval (Stukát, 2011). Programansvarig rektor deltog vid programrådet och informerades vid detta tillfälle om studien. Det lokala programrådet där den andra huvudmannen är verksam låg fel i tid för studiens genomförande varför det andra företagets representant kontaktades direkt via e-post och uppföljande telefonsamtal. Programansvarig rektor för huvudmannen ifråga informerades separat om detta. Representanterna vid berörda företag tillfrågades inom respektive organisation identifierade handledare kring intresse att delta i studien och återkopplade till oss då en mindre grupp APL-handledare fanns tillgängliga för fokusgruppsintervju. Respondenternas deltagande byggde på frivillighet, anonymitet och med möjlighet att avbryta, enligt god forskningssed (Vetenskapsrådet, 2017) och enligt det missivbrev (se Bilaga 1) som skickades till kontaktpersonerna. Efter genomförda fokusgruppsintervjuer framkom ett behov av kompletterande samtal med personalansvariga vid respektive företag. Samtalen genomfördes efter ett strategiskt urval och därmed bedömdes datainsamlingen vara mättad.

6.4 Genomförande

I studien deltog totalt sju handledare från två stora industriföretag i fokusgruppsintervjuer. Vid den första intervjun deltog fyra handledare och vid den andra tre handledare. Själva närvarade vi båda två vid fokusgruppsintervjuerna. Handledarna har lång erfarenhet av handledning av såväl gymnasiala lärlingar som elever som väljer den skolförlagda undervisningen. Vid intervjuerna användes diskussionsunderlag med behovsbeskrivningar hämtade från pedagogiska utredningar av tre autentiska men anonyma elever. Beskrivningarna lästes upp högt av någon av oss varpå diskussionsfrågor till behovsbeskrivningarna ställdes. Tre behovsbeskrivningar av tre elever presenterades. De pedagogiska utredningarna beskrev elever med särskilda behov bland annat på grund av epilepsi, social fobi och olika kognitiva svårigheter.

Elev ett har epilepsi och ADD och behöver stöd av elevassistent för att känna sig trygg i skolmiljön. Eleven behöver arbeta i lugn och ro i en anpassad lärmiljö där stöd ges i tolkning

och förståelse av uppgifter. Av arbetsmiljö- och säkerhetsskäl behöver eleven på grund av sin epilepsi följas av elevassistent vid praktiskt arbete i verkstaden.

Elev två har social fobi, ADD samt problematisk skolfrånvaro. Eleven behöver stöd under hela skoldagen vilket innebär att elevassistenten möter eleven på parkeringen på morgonen, följer eleven till omklädningsrum, toalett, kiosk och matsal för att vid skoldagens slut följa eleven ut till väntande bil på parkeringen. I undervisningen har eleven behov av enskild undervisning i eget rum där elevassistenten hjälper eleven att komma igång med uppgifter samt hålla uppe koncentrationen.

Elev tre har autism och ADHD och behöver stöd av elevassistent före, under och efter lektioner. Elevassistenten hjälper eleven att komma igång med och hålla i arbetet med uppgifter samt repetera med eleven efter lektionen. Utförlig behovsbeskrivning av eleverna återfinns i Bilaga 2.

Handledarna på respektive företag tog under fokusgruppsintervjun ställning utifrån dessa beskrivningar till vilken samverkan de såg som nödvändig för en framgångsrik utbildningsperiod under APL. Detta i enlighet med att studien avser undersöka vilka omständigheter som är särskilt betydelsefulla i samverkan mellan skola och arbetsliv för att överbrygga gapet mellan verksamheterna, möjliggöra för alla elever att nå en yrkesexamen och därmed öka anställningsbarheten hos alla elever.

Kontaktpersonerna inom respektive företag samordnade datum och tid för fokusgruppsintervjuerna och dessa ägde rum i företagets lokaler. Handledarna som anmälde sitt intresse om deltagande i studien hade i god tid inför intervjun tagit del av missivbrev. I brevet (se bilaga) gavs information om studiens syfte och en kortare redogörelse för de etiska frågor som rör frivillighet, integritet, konfidentialitet och anonymitet. Respondenterna informerades i förväg om att intervjuerna skulle genomföras i fokusgrupper samt att ljudinspelning skulle ske för att underlätta efterföljande analys av dataunderlaget.

På avtalad tid och plats genomfördes två semistrukturerade intervjuer om ca en timma vardera i fokusgrupper med handledare som representerar två stora arbetsplatser där elever genomför APL. Intervjuer i fokusgrupper innebär enligt Bryman (2018) att respondenterna får svara på öppna frågor som rör specifika situationer eller händelser som är av intresse för forskaren samt att fördjupade svar erhålls eftersom respondenterna diskuterar frågeställningarna tillsammans. Intervjuerna inleddes med en kort presentationsrunda av deltagarna samt av studiens syfte. Deltagarna fick återigen information om frivillighet, integritet, konfidentialitet, anonymitet samt att ljudupptagning av intervjuerna skulle ske. Dessa ljudinspelningar raderades efter transkribering och analys av dataunderlaget.

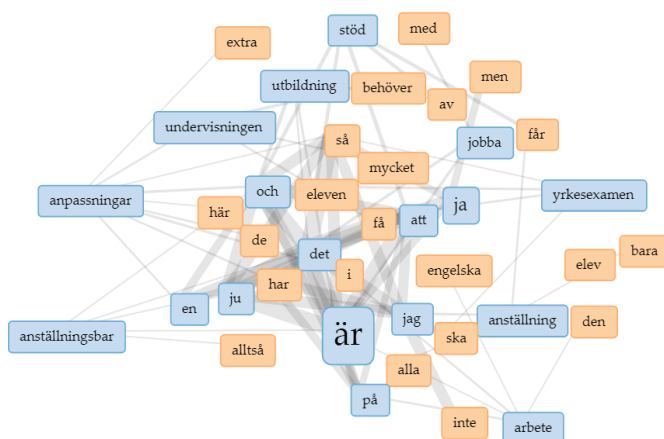
Intervjuguiden följdes med avsikt att säkerställa att studiens frågeställning om APL-handledares behov av samverkan mellan skola och arbetsplats för elever i behov av särskilt stöd besvarades. Ljudupptagning gjordes under hela samtalet. Dataunderlaget kompletterades med våra anteckningar från iakttagelser av icke-verbala reaktioner såsom minspel, utbyte av blickar, huvudrörelser och liknande. Intervjudeltagarna namngavs med beteckningarna H1-H7 för att möjliggöra ordning och struktur i anslutning till analysarbetet om vem som sa eller gjorde vad i förhållande till de tre behovsbeskrivningar som diskuterades.

Att valet föll på att genomföra fokusgruppsintervjuer grundar sig i flera orsaker. Först och främst den att fokusgruppsintervjuer blir mer tidseffektivt sett ur arbetsgivarens synvinkel då arbetsgivaren känner till tidsåtgång för samtalet men även utifrån att arbetsgivaren vet vilka

personer det berör samt när samtalet kommer äga rum och således kan planera verksamhet och produktion utifrån givna förutsättningar. Wibeck (2010) diskuterar den risk som potentiellt föreligger utifrån ett maktperspektiv då moderatorn eller intervjuaren utifrån sin position kan upplevas ha makt över deltagarna. Respondenterna skulle kunna uppfatta forskaren som en expert som kommit för att kontrollera deltagarnas kunskaper. Eftersom studien syftar till att undersöka APL-handledares behov av samverkan mellan skola och arbetsplats eftersträvades att deltagare från arbetsplatsen därför skulle överstiga antal deltagare med koppling till skolan. Det var viktigt för oss att respondenterna vågar uttala sig både positivt och negativt utifrån behovsbeskrivningarna, något som uppfattades vara fallet vid båda intervjutillfällena. Bryman (2018) menar att ytterligare en fördel med fokusgruppsintervjuer i relation till enskilda intervjuer är att dessa inbjuder till att det uppstår samtal och diskussioner respondenterna emellan, vilket i sin tur ger ett mer utförligt dataunderlag. Samtliga deltagare i fokusgruppsintervjuerna kom till tals under samtalen och de diskussioner som uppstod utan någon i förväg uttalad turtagning eller forskarens direkta inblandning. Intervjutillfällena visade att varje respondent sammantaget fått någorlunda jämnt fördelat talutrymme, även om det vid båda fokusgruppsintervjuerna var någon handledare som var lite mer bidragande än andra.

6.5 Bearbetning och analys

Inspelade intervjuer transkriberades i sin helhet och utfördes av oss, var och en för sig för en ökad korrekthet i dataunderlaget. Med rådata transkriberad och tillgänglig togs det första steget att med Guvå och Hylander (1998) söka enskilda ord, meningar samt uttryck som indikerade något väsentligt, framträdande och betydelsebärande för studien. Kodningen gjordes manuellt men kompletterades med textanalysering genom analysprogrammet Voyant Tools. Voyant Tools (<https://voyant-tools.org/>) är ett analysprogram där man kan få fram grundläggande information om förekomsten av olika ord i texter samt länkningar orden emellan. De transkriberade intervjuerna kopierades in i Voyant Tools, ett stort antal stoppord angavs för att plocka bort vanliga och för studien mindre betydelsebärande ord som exempelvis pronomen, bindeord och sambandsord. Ett exempel på sortering av empirin med hjälp av Voyant Tools presenteras i Figur 2.

Figur 2. Illustration av sortering av empiri i Voyant Tools.

De *indikatorer* som initialt och manuellt identifierades (tid, förutsättningar, utbildning, elevassistent, jobb, anställning, arbete, anpassning samt hjälp) färgmarkerades (se Bilaga 4)

och kodades. När dessa indikatorer kodades, gavs de en innebörd och bildade kvalitativa data som i sin tur genererade idéer om hur materialet kunde ordnas och sorteras (Guvå & Hylander, 1998). *Indikatorerna* centrerades i Voyant Tools för att undersöka länknings till andra ord, genom detta skapades förtydligande bilder som använts för att illustrera kategorier i resultatdelen av studien. Även empirin utifrån iakttagelser av de icke-verbala reaktionerna analyserades i förhållande till vilken behovsbeskrivning som diskuterats i ett försök att utläsa vad som utlöste vilka reaktioner.

Som förtydligande exempel identifierades indikatorerna *utbildning, skola, lära, teori, praktik, APL, uppgifter, information, kunskap, elever, lärare, lärande* genom att markeras med orange färg i materialet. Dessa tillsammans kodades till *lärande* och kategoriserades som *Utbildning*. Då kategorin fortfarande var alltför generell, döptes den efter flera kontinuerliga jämförelser mellan kodning och rådata om till “Handledarutbildning” och “Elevers lärande”. Ytterligare jämförande analyser genomfördes innan beslut fattades om att “Rekrytering av handledare och handledarutbildning” skulle vara kvar medan kategorin “Elevers lärande” togs bort. Istället framträdde kategorierna “Information och kunskap om elever i behov av stöd”, “Elevers väg till anställningsbarhet”, “Andra företag får hjälpa till med de andra” och “Om eleverna bara visar intresse”. På motsvarande vis grupperades indikatorerna *hjälp, stöd, arbetsmiljö, uppgifter, förutsättning, flexibel, resurs, assistent, och elevassistent* som markerats med rött och blått i datamaterialet och kodades till *stöd*. Dessa bildade kategorin *Anpassning* som snart visade sig vara alltför generell och döptes om till kvalitativa begrepp med relevans för forskningsfrågorna och presenteras nedan under Resultat. Samma angreppssätt gäller för indikatorerna *tid, tiden, ta tid, komma i tid, passa tid, tidigare, sen, dagtid, skift, jobbat extra, arbetstid, komma ikapp* som tillsammans kodades till *tidsrelaterat* och markerades med grön färg i materialet. Ur denna kodningsprocess har flera kvalitativa begrepp och mer precisa *kategorier* skapats.

I arbetet med generering av begrepp och kategorier har vi använt *memos* i form av anteckningar eller noteringar. Memon hjälpte till att påminna om hur tanken var med de termer som använts och har utgjort grunden för reflektion (Bryman, 2018). I *memos* på gemensamt klotterplank i Google Drive skrev vi ned tankar och idéer som föddes under tankeprocessen. Dessa brukar dock inte redogöras för i kodning eller jämförande analys (Guvå & Hylander, 1998).

Under analysarbetet väcktes nya frågor vilket ledde till behovet av att ytterligare data samlades in, denna gång genom enskilda intervjuer med HR-personal vid respektive företag. Dessa transkriberade intervjuer genomgick samma analysprocedur som fokusgruppsintervjuerna. För att inte riskera att fastna i för stort material, bestämdes efter de kompletterande intervjuerna att dataunderlaget uppnått *teoretisk mättnad*.

För att minimera risken att vilseledas av vår förförståelse för och samlade kunskap om det studerade området i samband med tolkning och analys av intervjudata, har hänsyn tagits till tre olika tolkningskriterier (Thång, personlig kommunikation 20 april, 2023). Vi har således tolkat och prövat tolkningarna av vad intervjupersonerna säger och observeras göra i samband med fokusgruppsintervjuerna i enlighet med dessa tolkningskriterier. Det första som måste uppfyllas är *konsistenskriteriet* vilket innebär att tolkningen inte får säga emot sig själv och inte heller får något i materialet direkt motsäga tolkningen som görs. Fortsatt tolkningsarbete skulle i så fall sakna mening. Genom att pendla mellan transkriberingarna, minnesanteckningar och resultat har vi säkerställt att tolkningen håller *konsistenskriteriet*. Det andra kriteriet är *sannolikhet* och säkerställer att tolkningen inte bara är legitim och rimlig utan att den valda tolkningens sannolikhet är större än alternativa tolkningar. Vår breda

erfarenhet av APL och tidigare samarbeten med handledare utgör en god grund för *sannolikheten* i våra tolkningar eftersom vi besitter grundläggande kunskaper inom ämnet. Det tredje kriteriet är *absurditetskriteriet* och verifierar att en tolkning inte är uppenbart orimlig. Inte förrän man har tagit ställning till en tolkning kan man ställa den mot allmän vetenskap om tolkningsobjektet och kontrollera dess orimlighet. Även i detta avseende har vår förkunskap om handledning och APL haft stor betydelse. Genom vår erfarenhet kan vi avgöra att tolkningen vi gjort är rimlig och uppfyller *absurditetskriteriet*. Det är med dessa tolkningskriterier vi tolkat och analyserat empirin och redovisat resultaten av vår studie.

6.6 Validitet

En fara för validitet eller trovärdighet i studier som utgår från fokusgrupper utgörs av risken att deltagarna kan uppleva gruppsytryck från forskare, andra respondenter eller på annat sätt uppfatta ett hot, vilket skulle kunna leda till att de inte säger vad de tänker utan överväger sina svar, menar Wibeck (2010). Exempelvis skulle man som respondent kunna känna sig hotad om man uppfattar sig vara i minoritet i samband med en fokusgruppsintervju. Respondenterna som deltog i föreliggande studies fokusgruppsintervjuer var till antalet flera än forskarna som utifrån deras bakgrund också kunde uppfattas vara skolrepresentanter. Vår bedömning är att den förförståelse som vi uppvisar snarare bidragit till att öka såväl validitet som trovärdighet i anslutning till fokusgruppsintervjun samt de samtal som fördes men även vid analys och framskrivande av resultat. Dessutom menar Guvå & Hylander (1998) att forskarnas teoretiska sensitivitet ökar med såväl teoretisk som praktisk erfarenhet inom sitt forskningsområde. Forskarnas såväl ämnes- och yrkeskunskaper som erfarenhet av branschen, gymnasial yrkesutbildning och elever i behov av särskilt stöd har exempelvis inneburit att tid inte behövt ägnas åt att förklara eller förtydliga de förutsättningar som råder på en arbetsplats eller åt att det uppfattas eller återges korrekt.

Samtliga deltagare i studien har lång eller mycket lång erfarenhet av att handleda gymnasieelever och framstod som trygga i att uttala sig sanningsenligt. Något annat att beakta med avseende på trovärdighet i forskningssammanhang, enligt Wibeck (2010) skulle kunna vara att respondenterna inte känner sig trygga om fokusgruppsintervjun genomförs på en plats de inte är bekväma med. Därför gjordes ett medvetet val att genomföra intervjuerna under arbetstid på deltagarnas egen arbetsplats. Ett av de efterföljande samtalen med representanter från företagets HR-avdelningar genomfördes fysiskt på plats på företaget medan det andra skedde per telefon. Validiteten av studien förstärks inte minst om tolkningen av det som observerats säkerställs och att det som var tänkt att studera verkligen studerats samt att företeelser benämns med rätt namn och uttryck (Wibeck, 2010). Våra förkunskaper och erfarenheter förmodar öka den interna validiteten (Bryman, 2018) genom att de teoretiska idéerna som forskarna utvecklar stämmer överens med det som observerats. Det faktum att vi båda två närvarade vid intervjutillfällena torde öka validiteten i såväl analysarbetet som vid tolkning av empiri. För ökad validitet har även en av de HR-representanter som deltar i studien läst hela arbetet innan vi skickade in arbetet för examination.

6.7 Reliabilitet

För att uppnå bästa möjliga reliabilitet eller tillförlitlighet i studien, har en medvetenhet om att forskaren själv riskerar att påverka resultatet vid kvalitativa forskningsmetoder behövt göra sig påmind. Vi har båda två, som tidigare presenterats, erfarenhet av gymnasial yrkesutbildning tillika elever som genomför APL, vilket innebär att vi har god insikt i arbetsplatsförlagt lärande. Vi har även mångårig erfarenhet av samarbete med handledare, arbetsplatser samt kunskaper om handledarutbildning. Våra likvärdiga förkunskaper

underlättar det som Bryman (2018) benämner intern reliabilitet, en överenskommelse om hur det sedda och hörda under intervjuerna tolkas. För att minimera risken för egna värderingar utifrån förförståelse parallellt med ambitionen att undvika ledande frågor, följdes intervjuguiden med elevernas behovsbeskrivningar med både färdigformulerade och spontana följdfrågor. Att vår gemensamma erfarenhet av gymnasial yrkesutbildning framträder under samtalen anses inte utgöra något hinder för studiens tillförlitlighet. Fokusgruppsintervjuerna genomfördes på av företagsrepresentanterna vald tid och plats för att ge handledarna de bästa yttre förutsättningar.

6.8 Generaliserbarhet

Då vår studie är mycket begränsad kan inga anspråk på generaliserbarhet göras (Stukát, 2011). Avsikten var att belysa ett begränsat antal erfarna APL-handledares förutsättningar, hinder och behov av samverkan mellan skola och arbetsliv med riktat intresse för det specialpedagogiska fältet i samband med yrkeselevens APL. Förhoppningen är ändå att det ska finnas en viss igenkänningsfaktor bland handledare på andra arbetsplatser då själva handledningen av elever är oberoende av vilka arbetsuppgifter som utförs eller på vilket företag handledningen äger rum. Resultatet som skrivits fram har lagts till grund för fortsatt arbete kring relevanta specialpedagogiska frågor inom yrkesutbildningen, med särskilt fokus på det Industritekniska programmet.

6.9 Forskningsetik

De grundläggande etiska frågorna som rör frivillighet, integritet, konfidentialitet och anonymitet för deltagare i studien (Bryman, 2018) har beaktats. För att uppnå det grundläggande individskyddskravet konkretiserades de fyra allmänna huvudkrav som ska vara uppfyllda innan undersökningen påbörjades (Stukát, 2011). *Informationskravet* uppnåddes genom att deltagarna i ett tidigt skede av studien informerades om dess syfte, att deltagandet var frivilligt och att deltagarna hade rätt att avbryta när som helst. Deltagarna informerades även om hur resultatet ska användas och hur det kommer att presenteras. *Samtyckeskravet* tillgodosågs genom att deltagarna informerades om att de själva har rätt att bestämma över sin medverkan, eftersom alla i studien är över femton år behövde inga vårdnadshavare informeras. De medverkande i studien informerades vidare om rätten att själva avgöra om och hur länge de ville medverka. *Konfidentialitetskravet* uppnåddes genom att deltagarna informerades om att alla uppgifter behandlas konfidentiellt och att alla uppgifter som skulle kunna identifiera deltagarna såsom namn, stad, region etcetera inte kommer att redovisas. Här togs hänsyn till såväl individ som till de företag informanterna representerar. Detsamma gäller konfidentialitet gentemot de elever, utbildningsaktörer och huvudmän som finns representerade i studien. *Nyttjandekravet*, slutligen, uppnåddes genom att deltagarna tydligt informerades om att informationen som samlas in endast kommer att användas i forskningssyfte (Vetenskapsrådet, 2017).

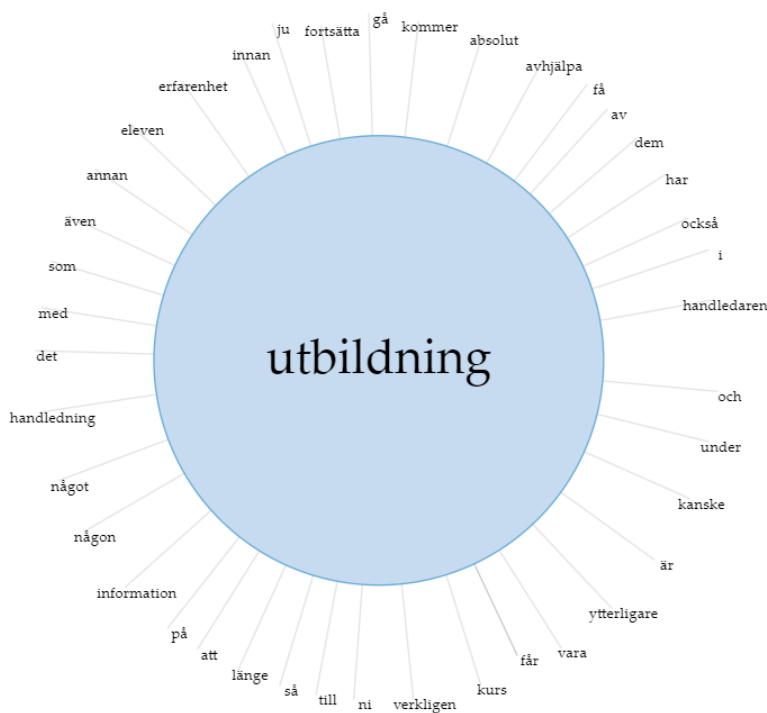
De behovsbeskrivningar som utgjorde underlag för fokusgruppsintervjuerna är förvisso sammanställda utifrån autentiska elever men helt anonymiserade. Med syfte att minimera potentiella misstankar eller funderingar hos APL-handledare kring de elever som diskuterades, var det viktigt för oss att framhålla att inte någon av dessa elever genomför, eller har genomfört APL vid något av de för studien aktuella företagen. Utifrån ett dilemmaperspektiv som presenterats under *Teoretiska utgångspunkter* anses det etiskt problematiskt att identifiera elever som avvikande och Nilholm (2007) menar att man antagit ett kompensatoriskt snarare än ett dilemmaperspektiv om man inte ser detta specialpedagogiska etiska problem.

7 Resultat

Resultat som utkristalliserats utifrån studiens forskningsfrågor om de förutsättningar respektive hinder som APL-handledare identifierar för framgångsrik APL för elever i behov av särskilt stöd presenteras nedan. Även resultat som visar vilken samverkan mellan skola och företag som efterfrågas i förberedandet av arbetsförlagt lärande samt under APL för elever i behov av särskilt stöd presenteras. Resultatet visade att arbetslivets representanter identifierade behov av samverkan vilka här härletts till och kategoriserats som *Utbildning*, *Anpassning* och *Tid*. Dessa kategorier presenteras ytterligare under respektive rubrik nedan. Kvalitativa begrepp, som efter kontinuerliga jämförande analyser slutligen identifierats inom dessa tre kategorier, presenteras nedan i form av underrubriker. De utdrag och citat som används i resultatdelen har omarbetats språkligt och markeringen H1-H7 står för handledares utsagor medan F1 och F2 är beteckningen för vår delaktighet i samtalen.

7.1 Utbildning

Resultat som visade respondenternas förutsättningar och hinder för handledning samt behov av samverkan mellan skola och arbetsliv med fokus på elever i behov av särskilt stöd och med relevans för huvudkategorin *Utbildning* redovisas nedan. Här återfinns utsagor i empirin med hänvisning till de identifierade indikatorerna *utbildning*, *skola*, *lära*, *teori*, *praktik*, *APL*, *uppgifter*, *information*, *kunskap*, *elever*, *lärare*, *lärande* vilka kodades efter jämförande analys till *lärande relaterat* samt markerades med orange färg i datamaterialet. Med Figur 3 illustreras ord med länkning hämtade ur rådata till *Utbildning*. De kvalitativa begrepp och mer precisa kategorier som utgör underrubriker i följande avsnitt har relevans för *Utbildning* och relaterar till såväl elevers som handledares/företags lärande.

Figur 3. Ord i rådata i direkt anslutning till ordet *Utbildning* skapad i Voyant Tools.

7.1.1 Rekrytering av handledare och handledarutbildning - en förutsättning

En förutsättning för elevers handledning och fortsatta lärande är intresserade, kompetenta och utbildade handledare. Under samtal med representanter från företagens HR-avdelningar diskuterades hur rekryteringen av handledare går till. Resultatet visade att man inom berörda företag (som härnäst benämns Företag A och Företag B) anser det inte vara svårt att rekrytera handledare, att det bygger på visat intresse från handledarens håll och att många av dessa har lång yrkeserfarenhet. Hur rekryteringen praktiskt kan gå till på Företag A förklaras i följande citat:

HR2: Produktionsledaren lyfter i respektive grupper att behov av handledare finns, de i personalen som är intresserade av att vara handledare anmäler sitt intresse.

Även ur handledares perspektiv visade resultat att handledarskapet bygger på intresse, engagemang och vilja att hjälpa vilket nedan utdrag ur datamaterialet tydliggör:

H3: Men jag tror, jag vet inte hur de andra är, men jag tycker ju om att utbilda sådana ungdomar, så att det är ju en av anledningarna till att jag blev det från första början, jag var inte så gammal när jag blev handledare.

Samtliga handledare som deltog i fokusgruppsintervjun har genomgått av Skolverket godkänd handledarutbildning. Intervjuer med HR-representanter gav att det bästa ur ett företagsperspektiv är att handledarna deltar i webbaserad handledarutbildning eftersom det är svårt att avsätta tid för flera dagars utbildning. Den webbaserade utbildningen kan man nämligen genomföra vid flera tillfällen då man har lite tid över. Flera av handledarna uttryckte att det är en viktig och i stora delar användbar utbildning. Några handledare har också genomfört den fördjupningsdel som Skolverket erbjuder och som särskilt riktar sig till handledare för lärlingselever och som krävs då företag som tar emot gymnasiala lärlingselever ansöker om statlig ersättning. Skolverkets utbildningsmodul om elever i behov av särskilt stöd hade inte någon av handledarna, men däremot HR-representanten vid Företag B tagit del av. Intervjuerna visade med exemplet nedan att en av handledarna, tack vare sitt deltagande i handledarutbildning, fått kunskap om vad en elev som studerar Industritekniska programmet får lov att utföra under handledning vid APL.

H1: Och är det så'na som är vana vid handmaskiner så kan de även få borra lite, och ja, såga lite aluminiumprofil och så'nt när jag bygger så'nt, för det har jag fått lära mig på en utbildning att så länge man har översikt så är det inte liksom så stenhårt med att de inte får köra några maskiner.

Samme handledare utvecklade sitt resonemang och gav några konkreta exempel på vad elever inte får genomföra under APL.

H1: Det finns två saker som... det var lite roliga exempel på vad de inte får göra, en elev som är under 18 år, ja, det var svetsning under vatten och om de skulle vara på något labb som bedrev cancerforskning.

Resultat visade således att handledare som inte deltagit i handledarutbildningen möjligen saknar kunskaper om vilka uppgifter och moment elever faktiskt får lov att utföra under APL och att det finns behov av att handledarna också genomför Skolverkets handledarmodul om att handleda elever i behov av extra stöd.

7.1.2 Information och kunskap om elever i behov av stöd - en förutsättning

Eftersom frågorna i behovsbeskrivningarna ansågs vara svårbesvarade var handledarna ibland tysta en längre stund innan de svarade. Vi noterade under samtalen att flera handledare med allvarliga miner länge tittade ner i behovsbeskrivningen om elev i årskurs ett innan någon tog till orda. När samtalet återupptogs, uttryckte några handledare behov av specialinriktad och medicinsk kompetensutveckling, vilket de menade skulle bidra till ett tryggare handledarskap av elever med någon slags diagnos eller sjukdom. Intervjuerna med representanter från HR visade att även de önskar mer av föreläsningar om elevernas diagnoser och medicinska behov för att de ska kunna möta eleverna på bästa sätt utifrån deras olika förutsättningar. Det föreslogs att professioner ur skolans elevhälsa, som rimligen har kunskaper om eleverna, med fördel skulle kunna ansvara för sådana föreläsningar. Att handledare ställde sig positiva till handledning, men var osäkra på hur epilepsi kan te sig och därför önskade mer utbildning framkommer i följande fyra citat:

H7: Han har ju epilepsi ju, de vet väl inte riktigt vad de gör om det är allvarligt, eller jag har aldrig jobbat ihop med en.

H5: Jag skulle vilja veta vad innebär ett epilepsianfall i praktiken, vad är det som händer med någon person det tror jag att de olika stadier men konkret vad om jag skulle jobba här med NN här nu och han får ett sådant anfall, är det bara att han blir okontaktbar eller vad händer egentligen?

H6: /.../ det är nog möjligt om handledaren får rätt utbildning och verkligen tar till sig detta att det det är ju ett specialfall, och man kan inte bara sätta in någon, det tror jag inte utan det krävs förberedelser i så fall.

H4: och sen då, om det är som dom har nämnt här alltså, är det så här men som det stod att det är det ju att man zoomar ut det den grejen och det skulle man ju kunna avhjälpa med kanske utbildning som är kanske lite specialinriktad för just den handledaren vid det tillfället som man garanterat gör i skolan idag när man får in ett barn med diabetes eller liknande sjukdom, eller vad det nu kan vara, så kan jag väl tänka mig att en handledare som får ytterligare information och utbildning, och som ni var inne på här att man skulle kunna anpassa arbetet till en viss del då.

En förutsättning för en fungerande och kvalitativ handledning är således att arbetsplatsen får adekvat information och kunskap om eleven och dennes behov. En god samverkan mellan skola och arbetsliv är därför viktig.

7.1.3 Arbetslivets röster om elevens yrkesutbildning

Resultat visade att samverkan med skolan ses som mycket viktig och att elever inom gymnasieskolans Industritekniska program är företagets uttalade rekryteringsbas. Både Företag A och Företag B satsade stort på att ta emot och handleda elever för APL, frigöra resurser för att handleda, utbilda samt introducera elever in i yrket. Företag B erbjöd truckutbildning för elever i årskurs 3 och studieresa för de elever som uppfyllt kriterierna för godkända betyg och god närvaro under APL. Elever som genomför APL vid Företag A erbjöds både lyft- och ledstaplarutbildningar på APL-platsen. Under tiden för gymnasieutbildningen erbjuds eleverna även utbildningar på företagen i samband med APL för att de ska vara färdigcertifierade, anställningsbara och produktiva redan vid tiden för studentexamen. Dessa certifieringar skulle annars ha tagit mellan 1 och 1,5 år att genomföra varför företagen ansåg att de med nuvarande lösning snabbare får ut nyexaminerade ungdomar i produktion. Intervjuerna visade att HR-representanten vid Företag B var positiv

till att eleverna hos en av studiens skolhuvudmän erbjuds möjligheten att studera extra gymnasiekurser och erhålla, förutom yrkesexamen, såväl grundläggande högskolebehörighet som särskild behörighet till vissa eftergymnasiala utbildningar. Att en elev efter APL och studentexamen påbörjar en anställning men så småningom studerar vidare och kommer tillbaka till företaget i en annan roll, ser HR vid Företag B som positivt. All kompetens behövs och efterfrågas inom företaget.

Resultat visade dock att viss oenighet råder bland handledarnas uppfattningar om nuvarande krav inom svensk gymnasial yrkesutbildning. Flera handledare framhöll nämligen att det idag är orimligt höga krav och menade att dessa inte alltid är försvarbara i relation till moment vid vissa maskiner som utförs inom industribranschen. Handledarna uttalade också en viss frustration över att de lägger mycket tid på att ungdomarna ska lära sig yrket, men att de sedan arbetar endast en kort tid för att istället studera vidare. I följande längre utdrag resonerade handledarna över kraven för utbildningen:

H3: så att det är en helt annan marknad nu, de behöver ha så höga utbildningar nu, så höga betyg för att få det, så stora krav och...

F2: som inte är motiverade, menar du?

H3: Jag anser att det inte är helt motiverat överallt, sedan behövs det ju naturligtvis båda sorterna, men... beror på vad man tänker på, jag tänker mycket på kvalitet och då behöver det va en gubbe som vill stå kvar i en kanske viktig men halvtråkig maskin och skotta spån, som jag kallar det för, som håller sin kvalitet hela tiden. Jag vill inte ha en elev som har jättebra betyg som hela tiden ska stå där kanske ett år se'n får vi kanske lära, det kanske tar ett halvår att lära upp han och se'n så försvinner han efter ett halvår då för att han vill läsa vidare eller något annat. Det slösar så mycket kraft, det är min åsikt, men...

F2: Jag kanske har fel, men jag tror inte det, visst är det inom industrin man efterfrågar kompetent personal just nu, alltså det är ju olika branscher men fortfarande är det väl att industrin behöver rekrytera?

H1, 2, 3: ja, jajamen.

H3: Så är det.

F2: Och då är det lite olyckligt, tolkar jag det som, att man kräver så pass mycket av dem i utbildning och annan erfarenhet då?

H3: De bästa arbetarna, i alla fall som har jobbat, som jag tycker, det är sådana som är nöjda med att stå ensamma i en så'n maskin som är lite enformig. De är, de tycker, de är nöjda med det. De har sin lön och de har inga ambitioner att läsa och bli hjärnkirurg (det vill säga inga avancerade CNC-operatörer), höll jag på att säga, eller bli nå'n chef eller någonting och jag vet inte hur många jag har utbildat som bara läser vidare se'n. Det talar dom ju aldrig om för att de vill ju jobba.

F2: Det är klart, ja dom är ju här och nu också och liksom klarar sig här.

H3: Så att jag menar, de har höjt kraven här bara för att bli anställd här ibland, tycker jag. Orimligt, men det är vad jag tycker.

Handledarna menade alltså att krav som ställs på ungdomarna, dels för att komma in på en utbildning, dels för att klara vissa moment och kurser som ingår i yrkesutbildningen är för

höga och inte står i paritet med flera yrkesspecifika arbetsuppgifter. Många moment vid maskiner är enahanda och det behövs medarbetare som är nöjda med att utföra dessa.

7.1.4 Andra företag får hjälpa till med de andra

Det är inte givet att alla elever som är antagna hos de båda skolhuvudmännen genomför sin APL vid de två företag som är aktuella för studien. Dels är det avhängigt vilken inriktning eleverna själva väljer, dels beror det på om eleverna blir utvalda för APL efter den urvalsprocess som Företag A följer. Här kvalificerade sig eleverna för APL genom en ansökningsprocess, motsvarande arbetsansökan och anställningsintervju. Vid intervjutillfället informerades eleven om vad som gäller på arbetsplatsen och förväntningar rörande arbetstider, handledarens roll och arbetsuppgifter förklarades för eleven. I följande utdrag reflekterade en av handledarna som också är gruppchef över betydelsen av att förmedla adekvat information till eleven:

H4: /.../ i det här fallet så gör man ju en arbetsintervju så man kan ju säga att man är tydlig med att det är det här som händer på den här arbetsplatsen, och så får man ju redan där välja "att det här låter som någonting för mig" eller "det gör inte det". Då säger vi ju ganska direkt att vi vill att du är här kl. 07.00 och jobbar till kl. 14. Du ska vara med handledare varannan vecka. Om eleven inte vill jobba med någon är ju inte det en plats för honom eller henne. Det kan man faktiskt hamna i ibland och det ska jag som chef inte sticka under stolen med.

Resultat från intervjuer i fokusgrupper visade att handledarna på Företag B företrädesvis tar emot elever för APL från en och samma skola med vilken samarbete och samverkan är etablerad sedan lång tid tillbaka. Detta diskuterades i följande sekvens:

H3: De som går NN-linjen, de hamnar ju här, men de som går verkstad eller typ alltså gamla hederliga verkstadsutbildningen då som vi gick, de kommer inte ... vi har valt att ta hand om de som går NN-gymnasiet.

H2: Vi har ju många, ju typ vad är det 15 till 30 stycken elever i varje klass ungefär någonstans. Så vi har ju ganska många elever som har väldigt mycket praktik med så att vi har valt att fokusera på de som går den inriktningen till oss också. Och så får andra företag vara med och hjälpa till med de andra.

Med ovan citat visade det sig att Företag B valt att ta emot elever från en viss skola och en viss inriktning inom det Industritekniska programmet. Företaget tar emot så många som 30-talet elever ur varje årskurs så elever som går annan likartad utbildning får söka sig till andra praktikplatser i närområdet.

7.1.5 Elevers brist på intresse - ett hinder

Ett resultat som framträdde visar att samtliga handledare uttalade ett mycket stort intresse och engagemang för handledning av elever. Vid intervjuerna iaktogs att handledare log och nickade igenkännande mot varandra när handledning diskuterades, som om de kände sig riktigt införstådda och delaktiga. Samtidigt visade resultatet på handledarnas frustration över att inte alla elever tycks ha blivit antagna på "rätt" utbildning eller ens valt gymnasieutbildning av egen vilja. Att handleda en elev som inte visar något intresse för yrket innebar ett dilemma, enligt handledaren som delade med sig av följande:

H3: Nämen det är ju som det är, så kommer det vara, den kommer man att få arbeta med om man får den till sig då, för det vet man alltså, han han är inte intresserad av utbildningen egentligen, han har kommit in och kanske blivit tvingad av sina föräldrar eller vad som helst alltså, han var inte intresserad överhuvudtaget, en så'n

/.../

H3: Där får man en utmaning, för det är en så'n som kommer gå och sätta sig i ett hörn och aldrig göra något, så fort han får chansen och det är ju, då blir det jobbigt.

Handledaren fortsatte att ge exempel på sin frustration över elever som visar ointresse men avslutade med att dela en framgångssaga.

H3: Vi fick ju en till oss nu då efter sommaren här som var. Han visade ju inget intresse överhuvudtaget men han var inte dum i huvudet, han. Han förstod precis vad man lärde ut. Han hade lätt för att lära sig men hade inget intresse av att jobba.

F2: Det är svårt, alltså det är ju så sorgligt slöseri.

H3: Man fick ju prata, eller cheferna pratade med honom några gånger. Till slut så gick det ju inte längre och då fick vi låta honom gå.

F2: Ja.

H3: Det är ju tyvärr så, och se'n har vi ju sådana som... jag har en elev nu. Han har sommarjobbat hos mig nu också två somrar i rad. En gång kom han fel för att chef... han hamnade fel. I alla fall så han blev hos mig. Han som skulle ha hand om honom hade semester. Då kom NN i panik till mig och sa det att "det kan du nog hjälpa mig med" så han var två år i rad. Och då sa vi att honom vill vi ha som praktikant för han var så framåt. När han började sitt tredje år så hade han redan anställning hos oss,

F2: Ja, det är ju snyggt.

F1: Ja, just det.

H3: /.../ för att han var så framåt.

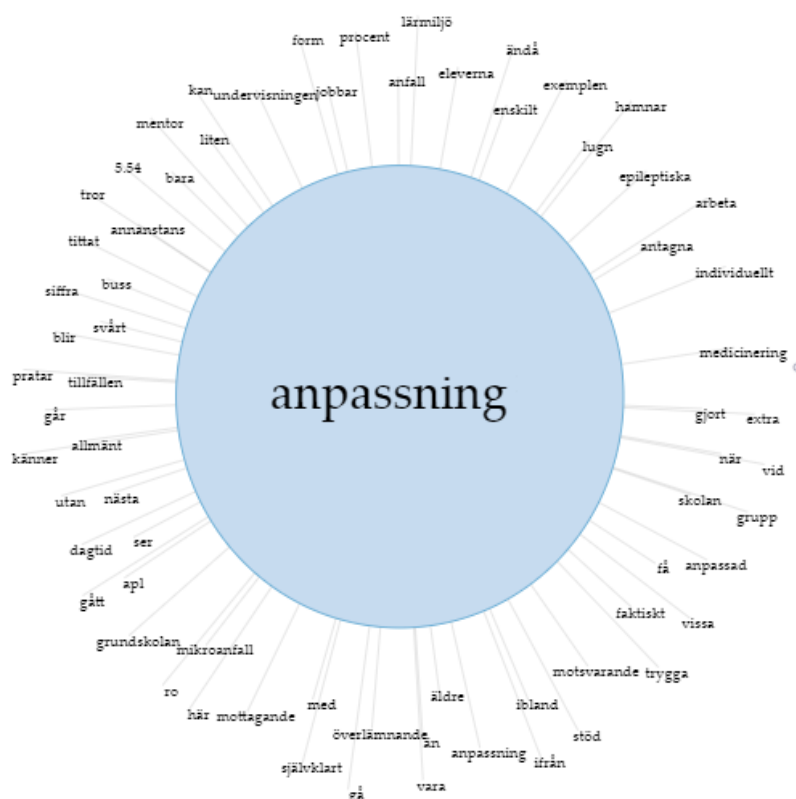
Representanter från HR vid båda företagen bekräftade att elever som visat intresse och är duktiga erbjuds sommarjobb efter årskurs 1 och 2 och att det är helt i linje med företagets avsikt att göra ungdomarna anställningsbara för en anställning inom företaget efter avslutad gymnasieutbildning.

7.1.6 Sammanfattning av resultat för kategori *Utbildning*

Resultat med relevans för kategorin *Utbildning* visade alltså att rekrytering av handledare för gymnasieelevers APL är oproblematiskt och bygger på visat intresse från handledares håll. Dessa har ofta både mycket lång yrkeserfarenhet och formell handledarutbildning. Deltagande i någon eller några moduler av Skolverkets handledarutbildning har bidragit till att handledare fått relevant kunskap, vilket i sin tur lett till att de känt sig kompetenta i sitt handledarskap. Med anledning av studiens fokus på elever i behov av särskilt stöd, har både handledare och HR-representanter vid båda företagen efterfrågat mer information och kunskap om elevers NPF-diagnoser och sjukdomar. Detta för att möjliggöra en adekvat och säker APL-period för samtliga berörda parter. Handledare uttryckte en frustration över att det är så höga krav för ungdomar att erhålla yrkesexamen från gymnasial yrkesutbildning. HR-representanten vid Företag B visade däremot uppskattning över att elever, utöver kurser som ingår i gymnasieutbildningen, ges möjlighet att studera extra för särskild behörighet till högskola och universitet. Handledare framförde att det är svårt att handleda elever som visar ointresse för såväl APL som för yrket de utbildar sig. Företagen ser gymnasieskolans Industritekniska program som rekryteringsbas och satsar stort på att ta emot elever för handledning, utbildning och i förlängningen en anställning. Diskussion av resultat i förhållande till forskningsfrågor, teori, metod och forskning presenteras i nästa kapitel.

7.2 Anpassning

Liksom studiens resultat med relevans inom kategorin *Utbildning* redovisats ovan, presenteras i det följande avsnittet istället resultat med aspekter inom kategorin *Anpassning*. Utifrån indikatorerna *hjälp, stöd, arbetsmiljö, uppgifter, förutsättning, flexibel, resurs, assistent, och elevassistent* som markerats med rött och blått i datamaterialet, formulerades koden *stödrelaterat* och bildades i sin tur kategorin *Anpassning*. Kategorin visade sig snart vara alltför generell varför andra, mer kvalitativa samt precisa begrepp och kategorier med relevans för forskningsfrågorna växte fram. Dessa redovisas med underrubriker nedan. Till huvudkategorin *Anpassning* härleds resultat som rör stöd i form av anpassningar för person, av uppgifter eller av miljö.

Figur 4. Ord i rådata i direkt anslutning till *Anpassning* skapad i Voyant Tools.

7.2.1 Elevassistent - en artefakt?

Vid båda fokusgruppsintervjuer diskuterades förutsättningar och hinder vid handledning och samverkan mellan skola och arbetsliv. En specifik diskussion belyste huruvida det skulle kunna vara till hjälp för handledare att en elevassistent följde med elever i behov av stöd också under APL. Resultat visade att inte någon av handledarna har erfarenhet sedan tidigare av medföljande elevassistent. Handledarna ställde sig inte desto mindre positiva till att en elevassistent följer med och hjälper elever i behov av resurs. Våra iakttagelser vid samtalen bekräftade handledarnas öppenhet och stora engagemang i frågan.

Resultat visade att handledarna i samtalet utifrån den behovsbeskrivning om elev i behov av elevassistent på skolan är problemlösningsfokuserade och flexibla, vilket följande samtal bekräftar:

F1: Skulle det kunna vara en idé att man, om man säger att det verkligen är så att han ska börja här till hösten, skulle man åka med mentor, kanske någon vårdnadshavare, trots att den här eleven faktiskt är myndig och elevassistent på ett möte med den blivande handledaren och även kanske ett möte med den blivande gruppen? Att man skulle ta det långt innan APL:n ska börja?

H6: Det var en bra idé!

H5: Absolut!

Resultat visade också att handledarna reflekterade över identifierade dilemman om arbetstid, arbetsuppgifter och ansvarsfrågor i anslutning till elevernas APL. Under ett av samtalen framträdde detta extra tydligt och exemplifieras nedan:

H3: Ja, det gör det men det här kräver ju lite mer, de här tre exemplen, om man säger så då va. Även om de har med sig en assistent så har man ju lite ansvar för assistenten också.

F1: Absolut.

F2: Som ju kanske inte är just kunnig inom den branschen

H3: Nej...

F2: Eller hur?

H3: ...för det kan ju vara bara en ledsagare som egentligen har gått ur skolan. Det kan ju vara hans eller hennes första jobb.

F1: Så är det.

H2: Det får ju inte hända någonting så där.

H3: Det får absolut inte hända något!

H2: Då kan det verkligen bli illa för personen.

Resultatet visade att handledare tar ett stort ansvar för att en APL-period ska bli bra, lärarrik och säker för samtliga berörda parter. Inom teknikbranschen har man att förhålla sig till regler för en god arbetsmiljö och säkerhet på arbetsplatsen. Ofta krävs specifika utbildningar för att man ska få arbeta vid en viss maskin eller i vissa verkstäder. Om en assistent eller ledsagare saknar denna kunskap, menar handledarna att det kan bli farligt på arbetsplatsen och de visar sig därför vara angelägna om att det ska vara en säker miljö för samtliga parter som vistas där.

7.2.2 Både elever och handledare behöver rätt förutsättningar

Företag A tog emot elever för APL efter ett ansökningsförfarande som grundade sig i elevintervjuer. En av handledarna är gruppchef på företag A och deltar vid dessa intervjuer inför APL. Han berättade att han ser det som sitt ansvar att säkerställa att eleven fått information om samt förstått vilka krav som ställs på tid, arbetsmoral och arbete i olika gruppkonstellationer på arbetsplatsen. Han anser att denna slags information bidrar till att ge eleven rätt förutsättningar. Resultat visade att man inom Företag A målmedvetet och kontinuerligt arbetar för allas lika värde och inkludering, vilket följande citat bekräftar:

H4: Men vi jobbar ju jättemycket på det här företaget för just inkludering och jargong, att man kommer från olika ställen, att man kan vara blå, att man kan vara gul man kan vara alla möjliga olika färger och storlekar och beteenden som faktiskt passar in allihopa. Att vi förstår varandra och kan respektera varandra utefter det. Och det tycker jag vi har lyckats med ganska så bra. Inte minst på att ni faktiskt sitter och berättar så fina saker också.

Under fokusgruppsintervjun noterades kollegans vänligt gestikulerande med armarna mot övriga deltagande handledare, något som vi uppfattade som just inkluderande.

Företag B genomförde regelbundet utvecklingssamtal med eleverna och man tog utifrån samtalen hänsyn till var i företaget eleverna önskade genomföra sin APL. Cheferna på respektive avdelning i företaget efterfrågade kontinuerligt elever till sina avdelningar, och tillsammans diskuterades den mest lämpliga matchningen av specifik praktikplats inom företaget med specifik elev.

Resultat visade att även handledarna ansåg det vara viktigt att eleverna får rätt förutsättningar, att de får chansen att prova, arbeta i sin egen takt och utifrån sin förmåga och gav exempel på hur väl det kan gå för elever som fått den chansen. En handledare relaterade till personliga erfarenheter och resultat visade att handledarens upplevelser bekräftar betydelsen av att ungdomar faktiskt ges möjlighet och förutsättningar att lyckas.

H6: Men jag tänker på det första fallet för där har jag faktiskt... för barnens kusin hade epilepsi. Det har vuxit bort nu då. Han har gått i särskola och idag jobbar han som vaktmästare på ett fastighetsbolag. Så får de förutsättningar killarna och tjejerna så kan det sväva iväg hur långt som helst. Det kan bli hur bra som helst. Har till och med fått körkort, har varit epilepsifri i så många år att han kan få körkort.

F2: Vad roligt!

H6: Ja, det är så jävla underbart! Jag har växt upp med honom då när han var liten och sett... och då trodde man inte att det skulle gå vägen, men att...

F2: Framgångssaga!

H6: Ja faktiskt, det är lite så. Jag kände för det första exemplet. Jag ser ju vad det kan bli av så'na personer.

Förutom att elever ska få rätt förutsättningar inför APL, visade resultat att också handledare måste ges rätt förutsättningar inför mottagandet av elever. En av handledarna med medarbetaransvar framhöll att det vore olyckligt om det skulle brista i informationen mellan chef och handledare. Handledaren som också är gruppchef och som ovan reflekterat över att ge eleverna rätt förutsättningar formulerade sitt ansvar och menade att det även handlar om respekt för handledarna. De måste få rätt information om eleven och således rätt förutsättningar att handleda.

H4: Med respekt för våra handledare att de faktiskt får den information de behöver. Om ingen har berättat att den här personen behövde det här. Då har ju jag gjort bort mig som chef i det här fallet som tar in den här eleven.

Resultat visade att man på företagen är angelägen om att det ska ges rätt förutsättningar för såväl elever som handlare inför och under en APL-period. Därför har man organiserat för rekrytering av elever och för hur man möjliggör och följer upp APL-placering inom företaget.

7.2.3 AnPassad Lärmiljö även under APL

Enligt Skollagen (SFS 2010:800) har alla elever rätt till stöd. Stödet åligger huvudmannen, men när eleven, som ett obligatoriskt inslag i gymnasial yrkesutbildning ska genomföra APL på en arbetsplats, har inte skolan mandat att styra över arbetsplatsen. Här uppstår därför ett behov av samverkan. Att handledare reflekterade över vilka förutsättningar företaget och handledare har givit eleven framträdde som resultat och exemplifieras med följande utdrag:

H4: Har vi gett de instruktioner vi behöver? Har vi informerat eleverna att ta ... men du måste faktiskt komma den här tiden för att det här gäller? Se'n väljer ju eleven om man vill göra det. Vill man inte det då har vi en annan dialog, men det är ju inte meningen att handledarna ska stå och vänta på eleven som inte vill komma, eller kan komma. Det kan ju bero på någonting och om man inte har pratat med skolan, eleven och handledaren och de haft en samsyn på vad det är som hänt, så tycker jag inte att man kan avsluta APL. Det är min bestämda åsikt!

Vid intervju med HR-representant vid Företag B framkom att man på företaget var mycket nöjd med samverkan med skolans specialpedagog kring elever i behov av särskilt stöd. Samarbetet är bättre än någonsin, säger respondenten. Resultat visade att man genomför fysiska möten tillsammans med specialpedagogen på arbetsplatsen för avstämningar av elevers behov samt för efterföljande och kontinuerlig uppföljning. Resultat visade att antalet elever i behov av särskilt stöd har ökat de senaste åren och att nästan alla som har sökt till det Industritekniska programmet har blivit antagna, varför meritvärdet har sjunkit.

I ett samtal som följde efter behovsbeskrivning för elev i årskurs 2, visade resultat att flera handledare har personliga erfarenheter av eller engagemang i föreningslivet. Därför har de träffat och lärt känna ungdomar i behov av stöd och anpassad lärmiljö även utanför arbetet.

H2: Jag har själv en pojke som har precis de här bekymren nästan, så att jag känner igen väldigt mycket.

H3: Ja, jag har tyvärr också det, så den fick en följa till skolan annars var inte han i skolan.

H2: Han är hemma idag, tror jag.

H1: Som nå'n sa då behöver man ju nästan träffas innan och se om det kommer funka.

H3: Men jag tror, jag vet ju inte hur de andra är, men jag tycker ju om att utbilda sådana ungdomar. Det var ju en utav anledningarna till att jag blev det från första början. Jag var inte så gammal när jag blev handledare. Jag hade ju bara jobbat i typ i 8-9 år då eller nå't, så att jag menar, jag var ju då typ 25-26 eller nå't.

H2: Ungdomsledare är du ju också.

H3: Ja, jag har varit det också.

F2: Ofta är man det privat, som person ju.

H2: Jag kan säga lite mer om hur företaget fungerar. Min pojke går i nian och jag kan säga med en gång att han har ju mycket av det här. Han har diabetes, ADHD, har varit retad i skolan och funkade inte alls. Han kommer efter sportlovet. Två dagar i veckan ska han vara här fram till skolavslutningen, på våran avdelning. Chefer alltså "det är klart att vi löser det", cheferna är ganska förstående.

F2: Stort!

H3: Finns det möjlighet så funkar företaget och de tar emot. Då är det liksom, det får inte vara en fara för någon persons liv /.../ Ja men nu har ju, jag vet inte hur det är med den här, men vi har ju lite erfarenhet för jag har en ”onke” som är lite svagbegåvad, kallar jag det för, och överaktiv. Han fick ju äta morfin för att kunna ta emot information, till och med. Så att jag menar, den fick jag ju också ha här precis som du. Det gick ju inte, han kunde ju inte praktisera någon annanstans heller så att... men det var inga problem.

Handledarna uttryckte här, utifrån personliga erfarenheter, en lojalitet och stolthet gentemot det företag där de arbetar. Handledarna säger att de möts av chefer med en positiv människosyn och ett företagsklimat där alla är välkomna. Med utsagor och erfarenheter av barn och ungdomar i behov av särskilt stöd bekräftar handledarna att de är anställda inom företag som visar omtanke om hela människan. Det bekräftar även det faktum att de handledare vi mött varit anställda länge, eller väldigt länge, inom respektive företag.

7.2.4 Sammanfattning av resultat för kategori *Anpassning*

Resultat som framträtt med relevans för kategorin *Anpassning* visade att handledare var flexibla, problemlösningsfokuserade och ställde sig positiva till att elevassistent eller resurs följer med elever i behov av särskilt stöd på APL. Handledarna reflekterade över dilemman som kan uppstå gällande arbetstid, uppgifter och ansvarsfrågor. Resultat som rör betydelsen av att möjliggöra goda förutsättningar för såväl elev som handledare redovisades. Även betydelsen av att informera och förmedla förväntningar samt krav presenterades. Att antalet elever i behov av särskilt stöd ökar och samverkan med skolan kring specialpedagogiska frågor och anpassad lärmiljö även under APL efterfrågas redovisades. Resultaten fördjupas i en diskussion i nästföljande kapitel.

7.3 Tid

Den tredje och sista kategorin *Tid* som har utkristalliserats efter identifiering av indikatorerna *tid, tiden, ta tid, komma i tid, passa tid, tidigare, sen, dagtid, skift, jobbat extra, arbetstid, komma ikapp* redovisas nedan. Tillsammans kodades dessa till *tidsrelaterat* och markerades med grön färg i materialet. Under analysen har flera kvalitativa begrepp samt mer precisa *kategorier* skapats och redovisas i form av underrubriker i det följande.

formulerades en farhåga över att det arbete de har att utföra under en arbetsdag skulle bli lidande om de samtidigt förväntades handleda en elev i stort stödbehov. Lösningen skulle då medfölja att handledaren måste jobba över för att ligga i fas med arbetet. Det får följande utdrag utgöra exempel på:

H2: Jag ska sköta mitt arbete och den (eleven) är ju jättesvår, för vi får ju ganska, alltså vi får ganska fria händer på hur mycket tid man kan lägga på dem. Men det är ju ändå liksom så, någonstans får det ju vara liksom gränsen och jag måste ju få gjort det jag ska göra, för annars får jag göra det när de gått hem. Det har hänt flera gånger att man får stå... jag har kanske jobbat tre timmar extra för att komma ikapp själv.

7.3.2 Anpassad arbetstid för elever

Ett resultat som möjligen lika väl hade kunnat presenteras under *Anpassning* avsåg elevernas arbetstid under APL. Vanligtvis ska en elev följa handledarens schema och arbetstid men en handledare föreslog under fokusgruppsintervjun att arbetstiden för elever i behov av särskilt stöd kanske borde justeras, som ett led i att anpassa lärmiljön för elever under APL. I följande citat reflekterade två handledare över en lösning:

H2: Jag tror att en så'n person eller sådana personer som är här och som behöver ha så fruktansvärt mycket extra hjälp, de kanske inte ska vara här, eller kanske inte någonstans egentligen så där jätte- jättelänge. En vecka, 14 dagar inte mer på grund av att då kanske åtminstone de stora företagen faktiskt kunde avsätta lite tid för en specifik person. Däremot så är det svårt att avsätta fem veckor i stöten. Det går ju inte.

H3: Så är det. Kortare perioder då för honom för hur man än vrider och vänder på det så kräver det en hel del kraft utav oss.

7.3.3 Tid som abstrakt begrepp

I datamaterialet återfanns en sekvens från ett samtal om elevers behov av särskilt stöd avseende exekutiva förmågor, eller brist på exekutiva förmågor, även kallat handlingsförmåga, och de dilemman som kan uppstå på grund av föranledda svårigheter och utmaningar. Exekutiv förmåga innebär att kunna tänka ut, planera och genomföra en handling. Här fördes ett samtal om svårigheter att förstå innebörden av begreppet tid:

F2: Har ni tolerans för när man har problem med det här, exekutiva funktioner som det heter, alltså då är man inte nödvändigtvis lat för att man inte kan passa en tid. Man är oförmögen att förstå hur lång tid det är kvar tills den är 7 eller så där. Och så kör det ihop sig och så kommer man för sent. Är det något som ni möter, har förståelse för och liksom kan ... acceptera kanske inte rätt ord då, men ändå när du säger NN att "när man pratar med eleven så förstår man lite mer om hur de har det och då förstår man". Jag tänker att det här är lite i linje med det. Ju mer man vet om olika exekutiva funktioner och hur de ställer till det, får man större förståelse och acceptans då eller är det "kl 7.00 annars kan du dra"?

H7: De behöver komma i tid någon gång men inte i system, tycker jag.

F2: För en så'n här person kan inte, kan kanske *säga* att klockan är kvart över två men *förstår* inte innebörden av tid.

Resultatet visade även att handledarna under fokusgruppsintervjuerna refererade till indikatorn *tid* som rörande *arbetstid* men även till vikten av att *komma i tid*, en oftast självklar förutsättning för ett fungerande arbetsliv. En handledare förklarade arbetsgången när en elev

var försenad till arbetspasset och sa att “kommer de inte i tid så ringer jag NN. Ja, se'n får han ta det”. NN är i uttalandet elevens yrkeslärare på skolan så handledaren syftade i uttalandet om en samverkan mellan skola och arbetsplats där yrkesläraren informeras om att eleven inte kommer i tid och förväntas agera på detta.

7.3.4 Sammanfattning av resultat för kategori *Tid*

Av ovanstående kan utläsas att handledarna reflekterade över tid. Dels över den tid det tar att handleda elever i behov av särskilt stöd, dels den tid man får tilldelat för adekvat och kvalitativ handledning. Vidare reflekterades över den tid som handledarna samtidigt är ålagda att utföra arbetsuppgifter under ett arbetspass samt dilemmat att tiden inte räcker till. Det framkom att företagen premierade handledare antingen med avsatt tid för handledning eller med lönepåslag. Slutligen redovisades resultat med betydelse för tid i förhållande till förutsättningar för elevers arbetstid och tidsuppfattning.

7.4 Sammanfattande analys av studiens resultat

Resultat som redovisats ovan efter tolkningar och analys med hjälp av tolkningskriterier och med relevans för kategorierna *Utbildning*, *Anpassning* och *Tid* visade att handledare och representanter för HR vid företagen har mycket att delge om förutsättningar och hinder för handledning samt om behov av samverkan mellan skola och arbetsplats i samband med elevers APL. Såväl handledare som HR-representanter var mycket positiva till och engagerade i handledning av elever i behov av särskilt stöd. Flera handledares egna erfarenheter bidrog till deras positiva inställning att ge ungdomar chans och möjlighet att lyckas, bara intresse finns. Handledarna hade erfarenhet av att handleda elever som inte verkade intresserade av utbildningen eller yrket och tyckte att det var svårt. Flera handledare ansåg att kraven för att bli antagen på och klara en yrkesutbildning är för höga och dessutom orimliga i relation till vissa arbetsmoment. Samtliga handledare i vår studie hade lång erfarenhet av att handleda elever och hade dessutom deltagit i Skolverkets grundläggande handledarutbildning, några även i fördjupningsdelen om att ta emot och handleda lärlingselever. Däremot hade inte någon handledare deltagit i fördjupningsdelen om att handleda elever som behöver extra stöd. För en välfungerande APL för elev, men också för handledare och arbetsplats, önskade HR-representanter och handledare mer information och kunskap om elever i behov av särskilt stöd. Deras vilja att möta och försöka tillgodose elevers behov under APL var stark men de efterlyste tid och förutsättningar för detta. Handledarna och företagen som deltagit i studien har mycket god erfarenhet av att ta emot elever för APL varför deras synpunkter är värdefulla för såväl vår studie som för fortsatt forskning om arbetslivets perspektiv i frågor som rör handledares förutsättningar och hinder samt behov av samarbete mellan skola och APL-platser. Studiens resultat diskuteras i det följande i relation till vald teori, metod och tidigare presenterad forskning.

8 Diskussion

8.1 Resultatdiskussion

I det följande diskuteras studiens resultat.

8.1.1 Story line

Syftet med denna studie är att beskriva och analysera vilka förutsättningar APL- handledare efterfrågar samt vilka hinder de identifierar vid mottagande av elever i behov av särskilt stöd. Syftet är även att beskriva och analysera behovet av samverkan mellan APL-plats, handledare och skola för att säkerställa att elever i behov av särskilt stöd ges adekvata förutsättningar för att bli anställningsbara och självförsörjande medborgare i ett demokratiskt samhälle.

Slutsatser som diskuteras dras mot bakgrund av forskning och teori med utgångspunkt i de frågor som inledningsvis ställdes, alltså vilka förutsättningar efterfrågar APL- handledare för att elever i behov av särskilt stöd inom de Industritekniska programmet ska få adekvat handledning, samt vilka hinder identifierar APL-handledare för en framgångsrik APL för dessa elever. Slutsatser diskuteras också mot bakgrund av vilken samverkan som behövs mellan gymnasieskolan och företag som förberedelse inför och under genomförande av arbetsförlagt lärande för elever i behov av särskilt stöd. De dilemman som framkommit i analys av empiri och som presenterats i resultatdelen diskuteras i det följande.

8.1.2 Gapet mellan skola och arbetsliv

Resultatet visar att handledarna har stor förståelse för elever i behov av stöd och anpassningar, flera av handledarna har en bred erfarenhet av elever i behov av särskilt stöd såväl arbetsmässigt som privat. Handledarna uttrycker stort engagemang och är mycket lösningsorienterade. Resultatredovisningen visar även förekomst av engagemang i föreningsliv och ungdomsidrott hos handledare. Ur ett sociokulturellt perspektiv, där det poängteras att människan utvecklas i samverkan med andra med de redskap som står till buds i det sammanhang de befinner sig (Säljö, 2014), visar resultatet att det finns goda förutsättningar för elever i behov av särskilt stöd att mötas av förståelse för sina svårigheter av handledare på arbetsplatsen. Elevernas möjlighet att *appropriera*, alltså att ta över kunskaper från handledaren genom att befinna sig i *den närmaste utvecklingszonen* och med stöd av handledaren utföra uppgifter på egen hand (Säljö, 2014) framstår som god under förutsättning att handledaren är informerad om samt har erforderliga kunskaper om elevens förutsättningar och behov av stöd. Handledarna visar dock en viss oro och osäkerhet för sin kunskap om såväl medicinska som neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och uttrycker okunskapen som ett hinder i mottagandet av dessa elever, här finns ett behov av samverkan med skolan gällande utbildning inom detta område. Resultatet visar att även företagets HR-personal ser att utbildning utförd av skolpersonal, av handledare genom föreläsningar om diagnoser och medicinska behov, är en förutsättning för att kunna möta och handleda elever på ett adekvat sätt. Tidigare forskning visar att okunskap om funktionsnedsättningar är en av orsakerna till att företagen känner oro inför mottagande på arbetsplatsen (Sankardas & Rajanahally, 2015; Riesen & Morgan, 2017). McLoughlins (2018) skriver att mentorer som fungerar som en länk mellan skola och arbetsplats ses som en framgångsfaktor för att stödja elever under praktiken. Även Riesen och Morgan (2017) föreslår användning av mentor för att bygga relationer med handledare på arbetsplatsen, vägleda elever samt lära handledare hur man bemöter och anpassar för elever med funktionsnedsättning. Paul (2022) anser att det råder ett spänningsfält mellan skola och arbetsplats där arbetsplatsen prioriterar produktion, medan skolan måste förhålla sig till Skollagen (SFS 2010:800) och elevers rätt till stöd. Även

Mårtensson (2021) uppmärksammar detta och hävdar att gymnasieskolan och arbetsplatsen behöver föras närmare varandra.Handledarens betydelse för gymnasial yrkesutbildning bör få ökad förståelse och ansvarsfördelningen mellan yrkeslärare och handledare bör diskuteras.

I likhet med den forskning som presenteras, visar resultatet i denna studie på ett behov av samverkan mellan skola och handledare inför APL för elever i behov av stöd. Elevens mentor tillsammans med handledare, elev och eventuellt elevassistent bör mötas för planering av praktikperioden. Handledarna ställer sig positiva till möjligheten att elever som i skolan har elevassistent även har det under APL, samtidigt diskuteras om det ur arbetsmiljö och säkerhetssynpunkt är möjligt. Här uppstår ett tydligt gap mellan skola och arbetsliv där eleven förvisso får utföra de flesta förekommande arbetsuppgifterna i yrket under handledning, men i de fall där eleven har så stora behov av stöd att en elevassistent krävs, uppstår hinder ur arbetsmiljö och säkerhetssynpunkt. Utifrån ett dilemmaperspektiv (Nilholm, 2007) blir det tydligt att elever möter två olika lärmiljöer under sin gymnasiala yrkesutbildning. Skolan är ansvarig för såväl skolans lärmiljö som lärmiljön under APL men kan bara styra den ena. Skolan har styrdokument, läroplaner och kursmål att förhålla sig till medan APL-handledaren behöver förhålla sig till vad som är bäst för arbetsplatsen. Under APL finns det begränsningar för hur arbetsplatsen kan anpassas efter elevens behov, det är dessutom svårt att avgöra stödbehovet inför APL eftersom det är en helt ny lärmiljö för eleven. Detta gör att det behövs en tät samverkan och ständig kontakt mellan skola och handledare såväl inför som under APL för att elever i behov av särskilt stöd ska få adekvat handledning.

8.1.3 Från anpassningsbar till anställningsbar

Resultatet visar att företagen ser samverkan med gymnasieskolan som mycket viktig eftersom det Industritekniska programmets elever är företagets uttalade rekryteringsbas för att säkerställa personalförsörjningen både nu och i framtiden. Säljö (2014) menar att människan inom det sociokulturella perspektivet utvecklas i samverkan med andra i det sammanhang de befinner sig. Företagen i studien satsar stort på att introducera elever på arbetsplatsen genom god handledning och utbildning, vilket leder till goda förutsättningar för det fortsatta yrkeslivet. Handledarna på företagen rekryteras genom eget visat intresse för att handleda elever och företagen ställer krav på att genomförd handledarutbildning för att handledarna ska vara förberedda på uppdraget. Eleverna är en del av ett sammanhang och likställs med företagets anställda när det gäller internutbildningar och certifieringar på företagen. Resultatet visar på en oenighet när det gäller kraven på utbildning där HR-personalen ställer sig positiv till att eleverna, förutom yrkesexamen, läser till såväl grundläggande som särskild behörighet till eftergymnasiala utbildningar medan handledarna anser att det ställs orimligt höga krav på elevernas utbildning i förhållande till deras framtida arbetsliv.

Teknikföretagens medlemsföretag har kartlagt och presenterat ett allt större rekryteringsbehov i *Yrkesutbildning i världsklass* (Teknikföretagen, 2020). De framhåller att industrin blir alltmer specialiserad samt att förändringar med mer digitaliserad och tekniskt utvecklad produktion ställer krav på att medarbetarnas yrkeskunskaper behöver kompletteras med teoretiskt kunnande och problemlösningsförmåga. Samtidigt uttrycker handledarna att det ställs för höga krav på elevers utbildning, de förmedlar en farhåga om att högre utbildningsnivå leder till att eleven vill göra karriär och lämnar arbetsplatsen efter avslutad utbildning. Teknikföretagen (2020) framför att utbildningarna behöver utvecklas i takt med företagets utveckling samt att gymnasieskolans industriprogram behöver öka sin attraktivitet för att locka fler sökande. Arbetsmarknadens önskan om inflytande över utbildningsutbudet visar sig bland annat genom att Teknikföretagen är en av ägarna till Teknikcollege, en samverkan mellan företag, kommuner och utbildningsanordnare. Företagen som ingår i Teknikcollege bidrar aktivt genom att vara med och påverka utbildningens innehåll för att

tillgodose behovet av kompetensförsörjning som svenska industriföretag har, men även för att öka statusen och kvaliteten på utbildningarna. Statusen på Industritekniska programmet är generellt relativt låg, vilket gör att de flesta elever som söker blir antagna på programmet, med sjunkande meritvärde som konsekvens. Detta uppmärksammas av handledarna som visar frustration över att en del elever inte blivit antagna på det program de önskat eller i vissa fall valt gymnasieutbildning mot sin vilja. Att handleda elever som inte är intresserade av yrket de utbildar sig för är, enligt handledarna, utmanande och arbetsamt. Om elever däremot visar intresse för arbetet kan de trots tidigare svårigheter utvecklas på ett positivt sätt som leder till anställningsbarhet, enligt handledarna.

Mårtensson (2021) beskriver sårbarheten i svensk yrkesutbildning då en stor del av utbildningen utförs på en arbetsplats där eleverna efter avslutad utbildning förmodas arbeta. Det är därför av stor betydelse att eleverna får den ledning, stimulans, extra anpassningar och stöd de behöver för att erhålla yrkesexamen och bli anställningsbara men även att de redan innan sitt gymnasieval medvetandegörs om vad yrket de väljer innebär.

Dilemmaperspektivet bygger på etiska överväganden och ställningstagande som skolan måste förhålla sig till utan självklara lösningar (Nilholm, 2007). Elever som är antagna till Industritekniska programmet ska, enligt Skollagen (SFS 2010:800), genomföra APL. Elever har rätt till att få det stöd som krävs även under APL, samtidigt som skolan inte har makt att kräva av arbetsplatser att utföra de anpassningar som kan behövas. Skolan har inte heller möjlighet att kräva att handledarna har genomgått handledarutbildning, vilket gör att elever kan mötas av skilda förutsättningar beroende på vilken arbetsplats de genomför sin APL. Ett annat dilemma är elever som utbildar sig mot ett yrke de inte har intresse för. Dessa elever blir krävande för arbetsplatserna att handleda samtidigt som elever genom det fria skolvalet har rätt att studera vilken utbildning de vill eller i vissa fall, den utbildning de kommer in på. Resultatet i studien visar att Företag B i studien företrädesvis tar emot elever från en och samma skola, medan Företag A genomför intervjuer i urvalet av elever för APL. De elever som inte erbjuds APL hos dessa företag hänvisas till "de andra" företagen i regionen. Utmaningen i att hitta lämpliga företag att genomföra APL på är något Holtmann m.fl. (2017) uppmärksammar i en studie där många lågpresterande elever samt elever med inlärningssvårigheter misslyckas med att hitta en plats. Istället företrar, enligt Holtmann m.fl. (2017) arbetsgivarna praktikanter och lärlingar med bra eller mycket bra studieresultat. Även Paul (2022) konstaterar att elever inom svensk yrkesutbildning med skolsvårigheter nekas APL-platser. APL är obligatoriskt för yrkesexamen, ett uppenbart dilemma framträder då allt fler unga av olika anledningar inte når yrkesexamen samtidigt som teknikföretagen har svårt att rekrytera kompetent personal. En förutsättning för att eleverna ska uppleva en framgångsrik APL är att de är intresserade av yrket de utbildar sig mot då ointresse är ett hinder för såväl handledare som elev under genomförandet av APL. Här finns ett behov av samverkan mellan skola och arbetsplats i informationshänseende där skolan bär ansvar för att eleven medvetandegörs om vilket yrke utbildningen leder till. Det finns också behov av samverkan där företagen är nödvändiga för att säkerställa att antagna elever får en adekvat och komplett utbildning med arbetsplatsförlagt lärande. Det framkommer även ett behov av samverkan inför samt under APL för att undersöka vilka anpassningar som är skolrelaterade och vilka som avhjälpas med byte av lärmiljö. Här behöver skillnaderna mellan skola och arbetsplats analyseras i samråd. Skolan har ett fostransmål som innebär att eleverna behöver visa ansvar, motivation, social kompetens, självständighet och medvetenhet och dessa egenskaper behöver eleverna även visa på sina APL-platser. De krav som innebär att analysera, diskutera, argumentera och presentera både muntligt och skriftligt för att nå kursmålen i skolan behöver däremot inte uppfyllas i samma utsträckning under APL. I detta

avseende efterfrågas samverkan mellan arbetsplats och skola inför APL där man på individnivå behöver avgöra om insatser kommer att krävas även under APL.

8.1.4 Fler vägar till arbetslivet?

Resultatet visar att handledning är tidskrävande, särskilt handledning av elever i behov av stöd. Gerrbo (2012) anser att det sociokulturella perspektivet fokuserar på lärandets sammanhang, alltså var och med vilka lärandet ska ske. Lärandet handlar om förståelse för vad som händer, förståelse för sammanhang och relationen mellan begrepp, saker och händelser. Lärandet handlar även om att ha insikt i rådande kultur och de för kulturen relevanta redskapen (Ahlberg, 2009). Elever som i skolan har särskilt stöd samt ingår i grupper med elever med liknande stödbehov möter en helt annan miljö än de är vana vid under sin APL, vilket kan medföra en svår omställning. Arbetsplatsen med sitt yrkesspråk samt yrkeskunskap är en helt annan lärmiljö än den eleverna känner till från skolan. Sankardas och Rajanahallys (2015) forskning undersöker om yrkesförberedande utbildning samt färdighetsträning bidrar till att öka anställningsbarheten för ungdomar med stora stödbehov. Resultatet visar dels att läroplanen borde styras mot arbetsgivarnas behov, dels att det finns ett behov att träna elevernas kognitiva förmågor, lära ut hur man skriver CV och att träna på hur man ska agera vid en anställningsintervju. Även McLoughlins (2018) forskning visar att eleverna behöver förberedas inom ett antal områden som krävs för anställningsbarhet för att deras praktik ska bli framgångsrik. Information samt förberedelse inför APL visar sig vara viktigt även i vår studie. Resultatet visar att på Företag A träffas elev och arbetsgivare innan APL-perioden börjar för en intervju. Vid intervjutillfället informeras eleven om vilka förväntningar företaget har när det gäller att passa tider, visa arbetsmoral och delta i arbetsgrupper på arbetsplatsen. På Företag B matchas elev och avdelning på företaget för att finna den lämpligaste platsen och man tar även hänsyn till elevernas egna önskemål om var på företaget de vill genomföra sin APL. Under APL genomförs regelbundet utvecklingssamtal med eleverna för att de ska få rätt förutsättningar utifrån sina förmågor. Handledarna poängterar även vikten av att eleverna ska få arbeta i sin egen takt, samtidigt som de berättar att det ofta tar mer tid att handleda en elev än de har till sitt förfogande. Paul (2022) anser att elever inte får adekvat stöd under sin APL utan förväntas delta i produktionen, att arbetsplatsen inte behöver förhålla sig till Skollagen (SFS 2010:800), vilket gör att de kan prioritera produktion framför tidskrävande stöd.

Dilemman till skillnad från problem är, enligt Nilholm (2023, 22 mars), att dilemman inte är lösbara, målet blir istället att hitta en balans mellan flera mål som inte är förenliga med varandra. Förutsättningen för att kunna genomföra en god handledning är enligt resultaten i vår studie att erhålla tid för detta. Handledarna visar såväl vilja som engagemang samtidigt som de visar en farhåga om att inte hinna med det arbete de själva förväntas utföra under en arbetsdag. Tilldelad tid för handledning visar sig vara en förutsättning för att utföra ett gott handledarskap och resultatet visar att handledare därför tackar nej till att handleda elever i behov av stöd om arbetsbelastningen i arbetsgruppen är hög.

Resultatet visar att elever i behov av särskilt stöd inte självklart kan erbjudas APL hos de företag studien utförts på samtidigt som antalet elever i behov av särskilt stöd tenderar öka. Handledarna uttrycker att det är svårt att avsätta tillräckligt med tid under elevens praktikperiod och föreslår att en vecka eller högst 14 dagar skulle kunna erbjudas på Företag B. Samtidigt uttrycker handledarna att eleverna i behovsbeskrivningarna, som är faktiska och autentiska elever antagna på Industritekniska programmet, inte ska vara på någon annan tillverkningsindustri heller under någon längre period, vilket indikerar att eleverna befinner sig på "fel" yrkesprogram. Ett uppenbart dilemma är att elever i behov av särskilt stöd, och

som till och med nekas APL under sin yrkesutbildning, inte har särskilt god prognos att få anställning inom vald yrkesutgång efter gymnasiet. Behovet av samverkan mellan skola och företag kring förberedelsen av elever inför APL för att förebygga fallgropar, genom god information från såväl skola som APL- företag kring förväntningar och krav samt information till blivande handledare om elevens stödbehov borde underlätta något för övergången mellan skola och arbetsliv. Dilemmat av detta slag kan inte enbart hanteras genom samverkan mellan arbetsliv och enskilda skolhuvudmän utan måste hänvisas till nationell nivå och svenskt utbildningssystem.

8.1.5 Teoretisk modell

Genomförd studie är alltför ringa i sitt omfång för att frambringa någon väl underbyggd teoretisk modell. Studien innefattar handledare från endast två företag och eleverna studien utgår från är förvisso elever som just nu genomför sin utbildning på Industritekniska programmet men med ovanligt omfattande stödbehov.

Frågan man ändå ställer sig är var ungdomar i vår studie ska ta vägen i samhället? I ett försök att besvara frågan föreslås enligt vår teori en förberedande insats inför APL. Dessa teoretiska åtgärder på individnivå avser att hjälpa ungdomarna in på arbetsmarknaden.

Vår teori innefattar följande begrepp:

Individtriangulering:

Elev/vårdnadshavare - Vilka förmågor och styrkor upplever ni att XX (eleven) besitter?

Mentor/specialpedagog/lärare - Vilka förmågor och styrkor anser ni att eleven har?

Handledare - Vilka förmågor och styrkor är värdefulla/nödvändiga i arbetet?

Skoltriangulering:

Elev/vårdnadshavare - Vad ser ni att skolan behöver hjälpa till med inför och under APL?

Skola - Vilka resurser kan skolan erbjuda elev och företag?

Handledare - Vilket stöd behövs från skolan inför och under APL?

Handledartriangulering:

Elev - Vilka förväntningar har du på handledaren? Vilket bemötande önskar du på arbetsplatsen?

Skola - Vilka förväntningar har skolan på handledaren?

Handledare - Vilka styrkor och förmågor besitter du som handledare?

Efter analys och diskussion, vår *story line*, framträder tankar om en teoretisk modell som bygger på samverkan på individnivå där varje enskild elev och dennes behov studeras inför APL genom *individtriangulering*. Enligt vår teoretiska modell är många elevers stödbehov kopplat till brist på kognitiva förmågor som krävs för att nå målen i de gymnasiegemensamma ämnena där eleven själv förväntas planera, analysera och hitta problemlösningar etcetera. På en arbetsplats blir inte dessa kognitiva brister lika tydliga eftersom eleven tillsammans med handledare utför sina uppgifter och inte förväntas ta ett helhetsansvar för arbetsgången. Socialt samspel är däremot viktigt eftersom eleven ingår i ett arbetslag. Genom att föra dialog med såväl elever som blivande handledare skulle man kunna utläsa vilka behov som faktiskt är helt skolrelaterade och vilka som kvarstår på arbetsplatsen. Skolan ansvarar för att i en förberedelsefas låta eleven träna på vissa nödvändiga förmågor som exempelvis exekutiva och kognitiva förmågor samt socialt samspel. Handledaren ansvarar för att förbereda för eleven på arbetsplatsen genom information till kollegor, förberedande av arbetsuppgifter och för att hjälpa eleven in i den sociala miljön på arbetsplatsen. För att elever ska få adekvat handledning under APL säger vår, i enlighet med Grounded Theory, genererade teori att det finns ett behov av samverkan mellan skola och arbetsliv. Samverkan behövs gällande utbildning, dels genom information från skolan om betydelsen av handledarutbildningens

samtliga moduler dels genom samverkan mellan arbetsplatsen och skolans elevhälsa där handledare ges möjlighet till kontakt eller föreläsningar om elever i behov av särskilt stöd. Vår teori säger även att elevers behov av särskilt stöd i skolan inte nödvändigtvis är lika stort under APL eftersom eleven hela tiden har handledning av en person, vilket kan jämföras med en-till-en-undervisning. Behovet av samverkan mellan skola och arbetsliv om anpassning hänvisas till ett omfattande förarbete där skolrepresentanter besöker elevens blivande APL-plats. Syftet med besöket är att tillsammans med handledare bedöma vilka av elevens stödbehov som riskerar att kvarstå. Vår teori är att handledning av elever tar tid i anspråk, i synnerhet handledning av elever i stort stödbehov. Behovet av samverkan mellan skola och arbetsliv i detta avseende gäller information till arbetsledare och HR-personal för att medvetandegöra vilka krav som ställs på handledare samt vilken tid handledning kan förväntas ta i anspråk.

Många elever kommer till gymnasiet från grundskolan med tidigare erfarenheter av otrygghet och besvikelse relaterat till skolan som byggnad och miljö. Vår erfarenhet av skolverksamhet säger att det går att skapa en trygghet hos eleverna genom att skyndsamt erbjuda stöd och hjälp i undervisningen, skapa relationer mellan elever och vuxna på skolan, uppmärksamma varje enskild elev samt genom att trygga vuxna vistas i alla de miljöer som eleverna befinner sig. Med stöd i den kunskap som skolpersonalen erhåller om eleven ökar förutsättningarna för att analysera elevens behov av särskilt stöd. Syftet blir då att undersöka vad eleven behöver stöd med i relation till det sammanhang eleven befinner sig. Inför APL kan skolpersonalen göra en kvalificerad gissning om stödbehovet kommer att kvarstå även på en arbetsplats och vara väl förberedd inför överlämnandet till handledaren. Fokus kan i de fall där stödbehovet uppenbart har samband med skolförlagda situationer därmed läggas på relationsskapande mellan elev och blivande handledare.

Vår teori förespråkar att det, för att skapa goda förutsättningar och förekomma eventuella hinder, behövs omfattande samverkan mellan skola och företag såväl innan som under genomförande av APL för elever i behov av särskilt stöd. Genom *skoltriangulering* och *handledartriangulering* skapas en informationsbas med förutsättningar inför och under APL. Handledare som står inför mottagande av en elev i behov av särskilt stöd behöver, förutom ovan nämnda handledarutbildning och kontakt med elevhälsan, information gällande den enskilda eleven. Skolpersonal och handledare behöver innan APL träffas på arbetsplatsen för att med utgångspunkt i resultatet från *elevtrianguleringen*, i samråd komma fram till vilka åtgärder och anpassningar som kan underlätta för eleven. Skolpersonalen behöver förbereda handledaren genom att utbilda och/eller överlämna information om den enskilda elev som är aktuell för företaget rörande dennes stödbehov, intressen och eventuella medicinska hinder. Vår teori föreslår även att elev och handledare behöver träffas tillsammans med skolpersonal på den blivande APL-platsen i god tid inför genomförandet av APL för att påbörja ett relationsskapande. Under genomförandet av APL behöver handledaren ha tät samverkan med en utvald kontaktperson på skolan för rådgivning och uppföljning. Samverkan behövs även genom att skolpersonal gör täta uppföljningar på arbetsplatsen där trepartssamtal utförs och eventuella anpassningar utvärderas. Vår teori förordar att det, i de fall där eleven har ett behov av extraordinärt stöd även under sin APL, krävs ett samarbete med andra aktörer förutom skola och arbetsliv. Vår teori talar för att ekonomiskt stöd från exempelvis Arbetsförmedlingen eller i enlighet med Lagen om stöd och service skulle möjliggöra APL även för elever med störst stödbehov. Med ekonomiskt stöd skulle företaget kunna finansiera den extra tid handledaren behöver för att stödja eleven.

Förutom samverkan mellan skola och arbetsliv innefattar vår teori att såväl gymnasial yrkesutbildning som branschen och dess rekryteringsbehov har mycket att vinna på väl fungerande branschspecifika programråd. I dessa föreslås engagerade och kompetenta

representanter från både gymnasieskola och teknikföretag delta. I detta forum eftersträvas att skapa en samlad bild av kraven inom gymnasial yrkesutbildning samt de villkor som råder i arbetslivet. Genom att förlägga programråden växelvis i skolans och APL-företagens lokaler skulle även förståelsen för de olika verksamheterna öka.

8.2 Metoddiskussion

Den ursprungliga avsikten att genomföra studien med en fenomenografisk ansats övergavs till förmån för Grounded Theory. Tanken var att initialt utifrån fenomenografiskt argument om att lärande och erfarenhet är synonymt (Marton & Booth, 2000) studera handledares uppfattning om samverkan om specialpedagogiska frågor i samband med APL. Fenomenografisk studie utförs genom djupintervjuer där man söker efter olika sätt att uppfatta ett fenomen. Då tidsåtgången för djupintervjuer är omfattande, fattades istället ett beslut att genomföra semistrukturerade fokusgruppsintervjuer, iakttagelser i samband med intervjuerna och ett fåtal separata intervjuer samt analys av empiri utifrån valda delar i Grounded Theory. Att arbeta enligt Grounded Theory är också mycket tidskrävande och givna förutsättningar i tid och omfattning för vår studie leder till ett medvetet urval, nämligen att arbeta med de mest karakteristiska och centrala begreppen inom Grounded Theory. Vid analys med kodning och kategorisering framstår svårigheter och utmaningar i att kategorisera "rätt" eftersom detta utgör grunden för utvecklingen av den teori som är slutmålet med Grounded Theory. Att tolka datamaterialet visar sig bjuda på många utmaningar. Med utgångspunkt i de tre presenterade tolkningskriterierna om konsistens, sannolikhet och absurditet ges vi redskap för att strukturera arbetet med tolkning och analys. Kriterierna hjälper oss att se vad empirin verkligen förmedlar med hjälp av vår förförståelse och kunskap om ämnet. Förutom att det är tidskrävande anser och inser vi att vissa indikatorer också hade kunnat placeras och härledas till fler än en kod eller kategori. Efter åtskilliga kontinuerliga jämförelser faller valet på de kategorier som presenteras i resultatkapitlet. Det inom Grounded Theory vanligt förekommande arbetet med att generera nya teorier, med hänvisning till studiens ringa omfattning, genomförs med en uppmaning om att vidare forskning krävs för att styrka vår teori.

Att genomföra semistrukturerade intervjuer med en grupp APL-handledare visar sig vara mycket intressant, men också mycket mer utmanande än förväntat. Metodvalet och kvalitativa fokusgruppsintervjuer med tidskrävande transkriberingar ifrågasätts inte, utan utmaningen ligger främst i hur man lämpligen för samtalen framåt i syfte att få kvalitativa svar utan någon som helst påverkan eller värdering. Den mångåriga erfarenhet från gymnasial yrkesutbildning, den ämneskunskap och det engagemang vi har försvårar och i det närmaste omöjliggör för oss att inte involveras i samtalen som fördes i samband med fokusgruppsintervjuerna. Med stöd i Grounded Theory hävdar vi att den såväl beprövade erfarenhet som teoretiska kunskap om samt förförståelse för det studerade fältet och ämnet vi gemensamt besitter, är en tillgång. Det bidrar till på vilket sätt vi utformat intervjuguiden, förstått, analyserat samt presenterat empirin i resultatdelen. I tolkningen av empirin eftersträvas att vår teoretiska förförståelse inte ska styra tolkningen av data (Emmelin, 2014). Detta påverkar förstås också den externa reliabiliteten eller om man så vill tillförlitligheten eftersom de efterföljande forskarna behöver se och höra samma sak som de första två för att jämföra med den ursprungliga undersökningen. Även den externa validiteten påverkas eftersom resultatet av denna studie inte kan generaliseras till andra företag och handledare då respondenterna rekryterats genom strategiskt urval (Bryman, 2018).

8.3 Kunskapsbidrag

Med vår studie om arbetslivets perspektiv om förutsättningar och hinder för handledning samt behov av samverkan mellan skola och arbetsplats för elever i behov av särskilt stöd, anser vi att den kunskapslucka Paul (2022) identifierar om behov av kompletterande forskning från handledares perspektiv angående elever i behov av särskilt stöd under APL samt observationer på APL-platser delvis uppfylls. Handledare deltar i fokusgruppsintervjuer, medan enskilda intervjuer genomförs med HR-representanter från två företag som tar emot gymnasieelever för APL. Empirin analyseras, tolkas och presenteras.

Syftet med denna studie är att undersöka arbetslivets röster om förutsättningar och hinder för handledning samt vilken samverkan APL-handledare anser behövs mellan APL-plats och skola för att säkerställa att elever i behov av stöd inom det Industritekniska programmet ges adekvata stödinsatser även på arbetsplatsen. Vidare är syftet att analysera samt beskriva APL-handledarnas och företagens behov av samverkan inför samt under genomförandet av APL för elever i behov av särskilt stöd. Studien visar att det råder en osäkerhet bland handledarna gällande kunskaper om såväl medicinska som neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och att det efterfrågas utbildning inom detta. Ett förslag för att förbättra handledares förkunskaper är att modul 6 - *Handleda elever som behöver extra stöd* i Skolverkets (2023) handledarutbildning görs obligatoriskt för ansökan om statsbidrag.

Studien stärker betydelsen av samverkan mellan skolans Industritekniska program och de i studien medverkande teknikföretagen. Teknikföretagen har ett behov av samverkan eftersom Industritekniska programmet är företagets uttalade rekryteringsbas för personalförsörjning. Skolan har behov av samverkan för att elever ska kunna genomföra yrkesutbildningens obligatoriska APL. Studien visar på ett gap mellan skola och arbetsliv dels med avseende på lärmiljö dels med avseende på krav, förväntningar och insikt i vad yrket eleven utbildar sig till innebär. Studien påvisar ett dilemma i form av att inte alla elever inom det Industritekniska programmet sökt utbildningen av intresse för yrket, utan för att det är på det programmet de blivit antagna, även de med låga meritvärden. Studien visar på ett behov av samverkan mellan skola och företag för att medvetandegöra elever om vad yrkesutgångar efter studier inom Industritekniska programmet innebär, förslagsvis redan genom studie- och yrkesvägledning i grundskolan.

Studien visar vidare att det finns behov av samverkan mellan skola och företag inför APL. Eleven behöver förberedas genom att ta del av information om företaget där APL ska genomföras samt vilka förväntningar och krav som ställs under APL. Blivande handledare behöver få ta del av information om elevens stödbehov inför APL samt erbjudas stöd och samverkan med skolan under APL. Det framkommer även behov av samverkan mellan skola och arbetsplats inför APL för att undersöka vilka av elevens stödbehov som är skolrelaterade och vilka som eventuellt avhjälpas i samband med byte av lärmiljö. Sammantaget visar studiens resultat att APL för elever i behov av särskilt stöd är komplicerat. Det kan inte ses som en självklarhet att handledare har tillräckliga kunskaper eller har möjlighet att avsätta tillräckligt med tid för att kunna ge eleven adekvat stöd. Studiens resultat visar att det finns en risk att elever i behov av särskilt stöd nekats APL. Någon lösning på detta dilemma visar studien inga svar på. Ett förslag är att Arbetsförmedlingen eller motsvarande aktör redan under utbildningstiden kopplas in på elever i behov av särskilt stöd för att ekonomiskt stödja företag i mottagandet av extra tidskrävande elever under APL. Att ge eleverna en längre introduktionsperiod med adekvat stöd på arbetsplatsen utan att företaget gör stor ekonomisk förlust skulle eventuellt kunna öka elevernas anställningsbarhet.

8.4 Vidare forskning

En farhåga som uppkommer under studien är att det förefaller ligga en risk i att APL-ansvariga hos skolhuvudmännen undanhåller information om elever inför APL för att möjliggöra mottagande på företag. Ett sådant vågspel skulle kunna få allvarliga konsekvenser för såväl elever som företag. Detta är dock inget fokusområde för vår studie men lämnas som förslag till vidare studier.

Vi håller med Nilholm (2023, 22 mars) i hans resonemang om dilemman som rör maktfrågor där han skriver att maktfrågan inte diskuterats i tillräckligt hög grad i förhållande till demokrati och etik inom specialpedagogiken. För att uppnå en balans mellan olika dilemman behöver hänsyn tas till att människor uppfattar saker och ting utifrån olika perspektiv. Viktigare då än att fastställa vilket perspektiv som är korrekt, är frågan om vem som ska bestämma vilket perspektiv som ska gälla, menar Nilholm (2023, 22 mars). Med hänvisning till maktperspektivet, vilar således ett mycket stort ansvar på beslutsfattarna i specialpedagogiska frågor på nationellt plan. Den statliga utredningen *Fler vägar till arbetslivet* (Utbildningsdepartementet, 2022) med tilläggsdirektivet (Regeringen, 2023) bör kompletteras med en utredning om hur företagen ställer sig till mottagandet av eleverna. Med vetskap om att studien vi genomfört är synnerligen begränsad och på inget sätt kan generalisera inställningen hos företag gällande elever i behov av särskilt stöd, så väcks ändå en oro hos oss. Vidare forskning för att undersöka arbetslivets inställning vid mottagande av elever i behov av särskilt stöd i ett bredare perspektiv önskas.

Referenser

Ahlberg, A. (2009). *Specialpedagogisk forskning - en mångfasetterad utmaning* (1:a uppl.). Studentlitteratur.

Ahlberg, A. (2015). *Specialpedagogik i ideologi, teori och praktik - att bygga broar* (2:a uppl.). Liber.

Arbetsförmedlingen. (u.å.). *Hjälp för arbetssökande med funktionsnedsättning eller ohälsa*. Hämtad 2023-03-19 från <https://arbetsformedlingen.se/for-arbetssokande/extra-stod/funktionsnedsattning>

Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder* (3:e uppl.). Liber.

Emmelin, M. (2014). *Kvalitativ metod - grundad teori*. https://moodle.med.lu.se/pluginfile.php/16690/course/section/3463/Handouts_grounded%20theory_Maria%20Emmelin.pdf

Gerrbo, I. (2012). *Idén om en skola för alla och specialpedagogisk organisering i praktiken*. (Acta universitatis Gothoburgensis, 326) [Doktorsavhandling]. Göteborgs universitet.

Glaser, B., & Strauss, A. (1967). *The discovery of grounded theory : Strategies for Qualitative Research*. Aldine Transaction.

Guvå, G., & Hylander, I. (1998). *Att tillägna sig Grounded Theory* (FOG rapport, 43). Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings Universitet.

Holtmann, A. C., Menze, L., & Solga, H. (2017). Persistent Disadvantages or New Opportunities? The Role of Agency and Structural Constraints for Low-Achieving Adolescents' School-to-Work Transitions. *Journal of Youth and Adolescence*, (46), 2091-2113. <https://doi.org/10.1007/s10964-017-0719-z>

Jakobsson, A. (2012). Sociokulturella perspektiv på lärande och utveckling. Lärande som begreppsmässig precisering och koordinering. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 17(3-4), 152-170. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1399743/FULLTEXT01.pdf>

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (3:e uppl.). Studentlitteratur.

Marton, F., & Booth, S. (2000). *Om lärande*. Studentlitteratur.

McLoughlin, M. (2018). Employability training for sixth form learners with special educational needs: Preparing for success? *Nasen*, (33)3, 267-293. <https://doi.org/10.1111/1467-9604.12218>

Mårtensson, Å. (2021). *Yrkesutbildning på gränsen mellan skola och arbetsliv - en intervjustudie om yrkeslärares och handledares arbete med arbetsplatsförlagt lärande*. (Linköping Studies in Behavioural Science, 232) [Doktorsavhandling]. Linköpings universitet.

- Nilholm, C. (2007). *Perspektiv på specialpedagogik* (2:a uppl.). Studentlitteratur.
- Nilholm, C. (2023, 22 mars). Perspektiv på specialpedagogik. *Claes Nilholms blogg*.
<https://mp.uu.se/web/claes-nilholms-blogg/start/-/blogs/perspektiv-pa>
- Nilholm, C. (2023, 22 mars). Vad är ett dilemma? *Claes Nilholms blogg*.
<https://mp.uu.se/web/claes-nilholms-blogg/start/-/blogs/vad-ar-ett-dilemmaperspektiv->
- Paul, E. (2022). Stödpraktiker i relation till arbetsplatsförlagt lärande i svensk gymnasial lärlingsutbildning. *Nordic Journal of Comparative and International Education*, 6(3).
<https://doi.org/10.7577/njcie.4842>
- Regeringen. (1980). *Mål och riktlinjer för grundskolan*.
https://gupea.ub.gu.se/bitstream/handle/2077/30910/gupea_2077_30910_1.pdf;jsessionid=10C4ED6EE45202D2323E4EB6F4BF39C6?sequence=1
- Regeringen. (2023). *Tilläggsdirektiv till utredningen om fler vägar till arbetslivet*.
<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/kommittedirektiv/2023/03/dir.-202331>
- Regeringsbeslut Dir. 2022:74. *Fler vägar till arbetslivet*.
<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/kommittedirektiv/2022/06/dir.-202274/>
- Riesen, T., & Morgan, R. L. (2017). Employer views of customized employment: A focus group analysis. *Journal of Vocational Rehabilitation* 49 (2018), 33–44.
<https://doi.org/10.3233/JVR-180952>
- Sankardas, S.A., & Rajanahally, J. (2015). Skills Training for Young Adults with Special Educational Needs for Transition into Employment. *Support for Learning*, (30), 252-267.
<https://doi.org/10.1111/1467-9604.12094>
- SFS 2010:2039. *Gymnasieförordning*.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/gymnasieforordning-20102039_sfs-2010-2039
- SFS 2010:800. *Skollag*.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- Skolverket. (2011). *Läroplan för gymnasieskolan*.
<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/laroplan-gy11-for-gymnasieskolan>
- Skolverket. (2017). *Nära examen - en undersökning av vilka kurser gymnasieeleverna med studiebevis saknar godkänt i för att få examen*.
<https://www.skolverket.se/publikationsserier/rapporter/2017/nara-examen?id=3827>
- Skolverket. (2020). *Statistik om förskola, skola och vuxenutbildning*.
<https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning?sok=SokA&vform=21&hmtyp=Y&kommun=1485&run=1>

Skolverket. (2021). *Etablering på arbetsmarknaden eller fortsatta studier år 2019 efter gymnasieskola.*

<https://www.skolverket.se/publikationsserier/beskrivande-statistik/2021/etablering-pa-arbetsmarknaden-eller-fortsatta-studier-ar-2019-efter-gymnasieskola>

Skolverket. (2022). *Kommentarer till Skolverkets allmänna råd om extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram.*

<https://www.skolverket.se/publikationsserier/allmanna-rad/2022/kommentarer-till-allmanna-rad-for-arbete-med-extra-anpassningar-sarskilt-stod-och-atgardsprogram>

Skolverket. (2022). *Statsbidrag för gymnasial lärlingsutbildning 2022.*

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/statsbidrag/statsbidrag-for-gymnasial-larlingsutbildning-2022>

Skolverket. (2023). *Skolverkets webbaserade apl-handledarutbildning.*

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/kurser-och-utbildningar/skolverkets-webbaserade-apl-handledarutbildning>

SOU 2020:33. *Gemensamt ansvar - en modell för planering och dimensionering av gymnasial utbildning.*

<https://www.regeringen.se/49c2eb/contentassets/3a0d86c95e7249b686b8324efdf85b68/gemensamt-ansvar--en-modell-for-planering-och-dimensionering-av-gymnasial-utbildning-del-1-sou-202033>

Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2021). *Neuropsykologiska svårigheter - så kan adhd påverka barn och unga i skolan.*

<https://webbutiken.spsm.se/fou-neuropsykologiska-svarigheter/>

Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap* (2:a uppl.). Studentlitteratur.

Säljö, R. (2014). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv* (3:e uppl.). Studentlitteratur.

Teknikföretagen. (2020). *Yrkesutbildning i världsklass. Teknikföretagens policy för yrkesutbildning.* <https://docplayer.se/179323594-Yrkesutbildning-i-varldsklass-teknikforetagens-policy-for-yrkesutbildning.html>

Teknikföretagen. (u.å.). *Ett utbildningssystem i världsklass.* Hämtad 2023-03-16 från <https://www.teknikforetagen.se/fokusomraden/kompetensforsorjning/ett-utbildningssystem-i-varldsklass/>

Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed.*

<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html>

Wibeck, V. (2010). *Fokusgrupper: Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod.* (2:a uppl.). Studentlitteratur.

Ort NN 11 januari, 2023

Hej APL-handledare,

Tusen tack för att du vill delta i vår studie om samverkan mellan skola och APL-plats för elever i behov av särskilt stöd. Vi studerar sista terminen på Specialpedagogprogrammet vid Göteborgs universitet och ska ägna våren åt uppsatsskrivning om hur handledare upplever samverkan kring APL för elever vid Industritekniska programmet. Båda har vi erfarenhet av gymnasial yrkesutbildning och vi vet hur oerhört viktiga ni APL-handledare är för att eleverna ska lyckas med sina studier och bli anställningsbara. Vi har valt en så kallad fenomenografisk ansats eftersom vi är intresserade av att lyssna till APL-handledares erfarenheter kring APL.

Vi kommer träffa dig tillsammans med ytterligare några handledare på din arbetsplats för en fokusgruppsintervju **xxxdagen den xxx kl xxx**. Intervjun kan egentligen snarare liknas vid ett samtal då ni tillsammans som grupp ges tillfälle att berätta om er förståelse av samverkan mellan skola och APL-plats kring elever i behov av särskilt stöd. Samtalet kommer ta en timma i anspråk och du varken kan eller ska förbereda dig inför vårt möte. Det är viktigt för oss att informera dig om att vi följer så kallade forskningsetiska principer. Det innebär att du ska få information om studien, att ditt deltagande är frivilligt och att du bestämmer om och när du eventuellt vill avbryta deltagandet. Vidare innebär detta att varken namn på företag eller handledare kommer anges utan anonymiseras och det du och de andra berättar kommer enbart användas som avkodat underlag till vår uppsats. Vi kommer spela in fokusgruppsintervjun för att vi lättare ska kunna efterbehandla och analysera det som sägs. När vi väl har skrivit färdigt uppsatsen, kommer vi dock radera ljudupptagningen. Vår förhoppning är att du ska vilja, och då givetvis få, ta del av resultatet.

Vi ser fram emot att snart träffa dig och dina kollegor!

Vänligen,

Linda Ljungström och Anna Lorentzon

Intervjuguide (Diskussionsunderlag och frågor fokusgruppsintervjuer)

- **Presentationsrunda deltagare**
- **Presentation av ändamålet med intervjun**
- **Information om frivillighet, integritet, konfidentialitet och anonymitet**
- **Information om hur intervjun kommer att gå till (elev case följt av frågor som uppmantrar till reflektioner och diskussioner)**
- **Information om ljudinspelning**

Elev, årskurs 1

I högstadiet var eleven ofta orolig och osäker. Eleven blir både stressad och frustrerad när han inte förstår uppgifter eller vet vad som förväntas av honom. Lågaffektivt bemötande är viktigt när det låser sig för eleven och han lugnar då ned sig. För att skolan ska fungera för eleven behöver han tydlighet och någon som fångar upp hans oro och stress.

Eleven behöver känna sig trygg och i undervisningen. Han behöver få möjlighet att arbeta i lugn och ro i en anpassad lärmiljö. Ibland i liten grupp och vid vissa tillfällen enskilt. Eleven har en rad anpassningar i undervisning och behöver mycket individuellt stöd.

Enligt vårdnadshavare har eleven epileptiska anfall nattetid trots medicinering. Enligt överlämnade mentor från grundskolan får eleven även små microanfall på dagtid. Det har hänt vid flera tillfällen i skolan enligt före detta mentor. När eleven får anfall försvinner han några sekunder genom att "zooma ut". Ibland är anfällen knappt märkbara.

I högstadiet har eleven behövt resurspedagog och extra vuxenstöd under hela skoldagen. Det extra stöd som eleven har fått tidigare har varit en framgångsfaktor eftersom han nu har blivit behörig för nationellt program på gymnasiet.

Eleven har omfattande stödbehov som behöver tillgodoses med extraordinärt stöd. Stödet behöver hjälpa eleven i de teoretiska kurserna att tolka uppgifter, att ge förståelse inför olika moment. Stödet ska bidra till att skapa förutsättningar för en fungerande skoldag för eleven.

Med tanke på elevens epilepsi kan det finnas en viss säkerhetsrisk i verkstan. Lärmiljön i verkstan är svår att anpassa efter elevens behov. Ur säkerhets- och arbetsmiljösynpunkt behöver eleven elevassistent i verkstan, framförallt vid de tillfällen som eleven jobbar vid manuella maskiner. Elevassistent behöver följa eleven de lektioner som är förlagd i verkstan måndag-onsdag.

Frågor:

- **Eleven har epilepsi som medicineras, hur tänker du som handledare om detta med tanke på säkerhets- och arbetsmiljö?**
- **Är det möjligt att anpassa uppgifter och arbetsplats för eleven?**
- **Vilken samverkan behövs mellan dig som handledare och skola inför och under APL?**

Elev, årskurs 2

Eleven har omfattande stödbehov som behöver tillgodoses med extraordinärt stöd. Elevassistent möter eleven på skolans parkering på morgonen och går tillsammans med honom in i skolans lokaler, efter avslutad skoldag följer elevassistent eleven ut ur skolan till bil med väntande vårdnadshavare. Eleven behöver stöd av elevassistent för att röra sig inne i skolans lokaler, till exempel för att ta sig till toalett, omklädningsrum, matsal eller kiosken. Eleven behöver elevassistent som följer med och väntar utanför omklädningsrum när det är aktuellt inför lektioner i verkstan.

Eleven behöver sitta i enskilt rum med elevassistent och har en-till-en-undervisning i de gymnasiegemensamma ämnena. Eleven behöver stöd för att komma igång med uppgifter och hjälp med att hålla uppe koncentrationen. Elevens behov av stöd innefattar individuellt omfattande stöd före och under lektioner samt omfattande stöd för att skapa förutsättningar för en fungerande skoldag. Stödet behöver hjälpa eleven att förflytta sig in i skolan och runt i skolans lokaler under lektionstid och på raster.

Frågor:

- **Eleven ska börja sin APL under höstterminen med dig som handledare, på vilket sätt behöver du förberedas inför detta?**
- **Vilken samverkan mellan skola och arbetsplats tror du behövs för att det ska bli en fungerande APL för såväl dig som eleven?**

Elev, årskurs 3

Eleven har sedan årskurs 4 i grundskolan behövt utökat vuxenstöd på grund av sin funktionsnedsättning.

Utredning genomförda av psykolog inom BUP styrker behovet av vuxenstöd. Eleven har svårigheter med uppmärksamhet, koncentration samt arbetsminne. Eleven har också svårigheter med exekutiva funktioner såsom att komma igång och planera skolarbetet, följa sitt schema, passa tider, komma till rätt plats vid rätt tid i skolan. Eleven har svårt när det gäller att ta egna initiativ, förstå instruktioner och veta vad han förväntas göra på lektioner. Eleven har under årskurs 2 haft stöd av elevassistent två dagar/vecka när eleven haft undervisning i skolan. Elevassistent har arbetat med eleven före, under och efter lektioner för att förbereda honom inför lektion, stöd att förstå och komma igång och hålla i uppgifter under lektion, samt repetera med eleven efter lektion. Övriga tre dagar har eleven varit på APL. Då har han de första veckorna haft stöd av elevassistent att komma till APL-plats. APL fungerade till en början bra men med tiden ökade frånvaron från arbetsplatsen. Arbetsplatsen trodde att skolan visste om att eleven var frånvarande. När problemet uppdagades var det för sent att åtgärda enligt arbetsplatsen, den huvudsakliga orsaken var att personalen på arbetsplatsen tröttnat och börjat prata sinsemellan, APL avslutades.

Frågor:

- **Hur tänker du om detta fall?**
- **På vilket sätt hade detta kunnat förebyggas?**
- **Om du varit handledare till denna elev, vad hade du gjort då?**

Frågor att ställa till representanter inom HR

- Hur ser företagets förhållningssätt till gymnasieelevers anställningsbarhet ut? Med betoning på elever i behov av särskilt stöd.
- Hur görs elev med särskilda behov anställningsbar?
- Vilka får vara handledare? Vad krävs av dessa? Hur premierar företaget de anställda som tar sig an handledarskapet?
- Vilka utbildningar har deras handledare genomfört? Är det ett krav med handledarutbildning? Vad saknas av utbildning?
- Vilket stöd behövs från aktörer utanför skola och arbetsplats?

Utdrag ur transkribering från fokusgruppsintervju med APL-handledare

Utbildning

Tid/förutsättningar

Assistent/resurs/ledsagare

Anställd, jobb, arbete

Anpassning

Hjälp

/.../

H3: jag tror att det har med säkerhet att göra. Vi har ju ändå ett **jobb** att utföra samtidigt. Se'n kanske vi kan göra, under vissa veckor ibland, göra lite mindre, om man säger så pga att vi är handledare. Det är ju med i

H2: jag tror att en så'n person eller sådana personer som är här och som behöver ha så fruktansvärt **mycket extra hjälp**, de kanske inte ska vara här, eller kanske inte någonstans egentligen så där **jätte- jättelänge**. En **vecka, 14 dagar** inte mer, på grund av att då kanske åtminstone de stora företagen kan faktiskt **avsätta lite tid** för en specifik person. Däremot så är det **svårt att avsätta fem veckor i stöten** det går ju inte

F2: det är intressant reflektion, tycker jag

H3: så är det. **Kortare perioder** då för han, för hur man än vrider och vänder på det så **kräver det en hel del kraft** utav oss

F2: absolut

H3: ja

F2: det gör det ju när det är välfungerande också

H3: ja det gör det, men det här **kräver ju lite mer**, de här tre exemplen, om man säger så då va. Även om de har med sig en **assistent** så har man ju lite ansvar för **assistenten** också

F1: absolut

F2: som ju kanske inte är just **kunnig inom den branschen**

H3: nej

F2: eller hur

H3: för det kan ju vara bara en **ledsagare** som egentligen **har gått ur skolan**, det kan ju vara hans eller hennes första **jobb**

F1: så är det

H2: det får ju inte hända någonting så där

H3: det får absolut inte hända något

H2: då kan det verkligen bli illa för personen

/.../

Förteckning över Figurer

Figur 1. Bild skapad i Word för att förtydliga arbetsprocess Grounded Theory.

Figur 2. Illustration av sortering av empiri i Voyant Tools.

Figur 3. Ord i rådata i direkt anslutning till *Utbildning* skapad i Voyant Tools.

Figur 4. Ord i rådata i direkt anslutning till *Anpassning* skapad i Voyant Tools.

Figur 5. Ord i rådata i direkt anslutning till *Tid* skapad i Voyant Tools.